

# DiákKörKép 3.

Tudományos diákköri írások  
a néprajz szegedi műhelyéből



### **DiákKörKép 3.**

Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből

## **TÁJ ÉS NÉPI KULTÚRA**

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai  
Tanszékének kiadványsorozata

12.

Alapító szerkesztő: JUHÁSZ Antal

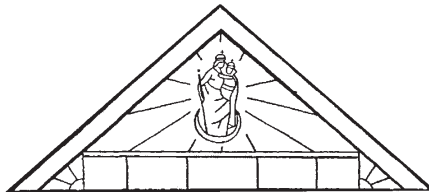
Sorozatszerkesztő: MÓD László és SIMON András

Solymossy Sándor Egyesület  
Szeged

# DiákKörKép 3.

Tudományos diákköri írások  
a néprajz szegedi műhelyéből

Szerkesztette:  
GLÄSSER Norbert – TAKÁCS Gergely



SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

SZEGED  
2017

A kiadvány a „Hazai Tudományos Diákköri műhelyek támogatása” c. pályázat támogatásával valósult meg.  
A pályázati kategória kódja: NTPHHTDK16



Az első borítón:  
Mezőségi énekesek és Kallós Zoltán választói táncműhelyben, 2015  
(fotó: Székely Anna)

Borítóterv:  
Glässer Norbert – Takács Gergely

© Szerzők és szerkesztők, 2017

Táj és népi kultúra  
ISSN 1785-0991

DiákKörKép  
ISSN 2416-3414

Nyomdai kivitelezés:  
Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő  
Felelős vezető: Drágán György  
[www.innovariant.hu](http://www.innovariant.hu)  
<https://www.facebook.com/Innovariant>

## TARTALOM

Beköszöntő (GLÄSSER Norbert) . . . . .	7
PAJOR Katalin: Kamenitzky Etelka újságíró nő önéletírásának néprajzi, narratológiai elemzése . . . . .	9
PSENÁK Emese: Népi gyógyászat és mai természetes gyógymódok egy felvidéki faluban . . . . .	30
SZÉKELY Anna: Erdélyi táncos-zenész adatközlők „testközelből” . . . . .	51



## BEKÖSZÖNTŐ

Tanszékünk, Magyarország legelső néprajzi tanszéke 1929-ben jött létre. Mindenkor feladatunknak a tudományos kutatás és az oktatás révén kulturális örökségünk, a magyar népi kultúra és általában a kultúra, kulturális folyamatok európai összefüggéseiben való kutatását, elemzését és kiadványokban, konferenciákon, kiállításokon való közzétételét tekintjük, ezáltal megőrzésükhöz is tevékenyen járulva hozzá. Célunk az európai etnológia, a folklorisztika és a kulturális antropológia oktatásán keresztül a saját és mások kultúráját megértő, közösségek kulturális identitását alakítani tudó, mások kultúrájával szemben toleráns szakemberek képzése, akik jártasak a kultúra kutatásában, képesek a kultúra működési törvényszerűségeit a múltban és a jelenben megérteni, értelmezni. Az elméleti és gyakorlati képzés részét alkotják a néprajzi gyűjtési és muzeológiai gyakorlatok, a terepkutatás és a tanulmányi szakmai kirándulások határainkon belül és túl.

DiákKörKép sorozatunk 2013 tavaszán indult, második kötete 2015-ben jelent meg. Az Országos Tudományos Diákköri versenyen helyezést ért, vagy a Szegedi Néprajzi Diákkör keretei között készült munkákat, terepkutatáson, forrásfeltáráson alapuló hallgatói tanulmányokat közli. Ahogyan tanszékünk egykori professzora, Bálint Sándor fontosnak tartotta a hallgatói érdeklődésből kinövő tudományos utánpótlás ügyét, s támogatta a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának népelet iránt való érdeklődését, az ő szellemiségét követve törekszünk a hallgatói érdeklődés támogatására és szakmai mederbe terelésére. DiákKörKépünk harmadik kötete e szerteágazó hallgatói érdeklődés és sokszínű problémafelvetés pillanatnyi lenyomata. E kötetrel két mesterképzésben részt vevő, és egy végzett hallgatónk írását veheti kézbe az olvasó.

Pajor Katalin MA képzésünk kutatószemináriumai és nemzetközi diákcseriprogramok keretében vizsgálta a narrativitás kérdését. Első világháborús konferenciasorozatunkba szintén bekapcsolódott bemutatva részeredményeit. Glässer Norbert témavezetésével a mindenkor vonatkoztatási keretek és a világban elfoglalt helyünk egyéni megfogalmazásának problémáját járja körül a Nagy Háború változó életvilágában. Kamenitzky Etelka újságíró visszaemlékezéseit vizsgálva láthatunk rá az otthonát veszített, új szerepeket kereső tanítónő mindennapi világának háborús valóságára, a női szerepek módosulására, a háború utáni menekültlét hely- és feladatkereséseire.

Psenák Emese mesterszakos hallgatónk, Frauhammer Krisztina vezetésével egy felvidéki kis lélekszámú falu természetéről és egészségről alkotott különböző tudáskategóriáit dolgozta fel a középkori orvosi könyvek „népi gyakorlatban” továbbélő elemeitől az interneten elérhető közkezdvelt ismeretekig. Tanulmányában a világról alkotott premodern világkép és a modern tudomány közösségi szintű, hitszerűvé és axiómaszerűvé vált lecsapódásait tekinthetjük át.



Végül pedig Székely Anna az autentikus tudás megalkotásának kérdését elemezte a tánc házas szubkultúra körében. Mesterszakot, azon belül táncantropológia-specializációt végzett hallgatóként részt vett a Choreomundus elnevezésű négy féléves, nappali tagozatos képzésben. Az EU Erasmus Mundus programja által támogatott nemzetközi mesterképzés témája a tánc mint tudás, gyakorlat és kulturális örökség. Székely Anna tanulmányában reflexíven mutatja be a „terep” és a „kutató” egymásra hatását, a különböző életvilágok keretei között artikulálódó kulturális jelenségek módosulását. Kutatásából megismerhetjük, hogy az autentikus, hiteles, „eredeti” tudás hordozóiról alkotott kép miként válik egy adott társadalmi csoport ideáljainak megtestesítőjévé.

Mindhárom tanulmány jelenünk számára nyújt hasznosítható társadalmi tudást a múltra vagy annak kortárs kezelésére reflektálva. Kiadványunk a „Hazai Tudományos Diákköri műhelyek támogatása” című pályázat (NTPHHTDK16) támogatásával valósult meg.

Szeged, 2017. február 28.

Takács Gergely  
doktorandus

Glässer Norbert  
egyetemi adjunktus  
TDK titkár

## KAMENITZKY ETELKA ÚJSÁGÍRÓNŐ ÖNÉLETÍRÁSÁNAK NÉPRAJZI, NARRATOLÓGIAI ELEMZÉSE

Az utóbbi évtizedekben a tudományos kutatások (történet-, irodalomtudomány, szociológia, kulturális antropológia, pszichológia) terén megélné az érdeklődés az (egyéni és közösségi) emlékezet, a narratív történetformák iránt. Az első világháború centenáriuma pedig az ebben a korszakban született önéletírások, levelek, naplók stb. jelentőségét hozta előtérbe. Az utóbbi témában kutatva akadtam rá Kamenitzky Etelka (írói álnevének Ádám Éva): *Hadak útján – Az Olt partjától a Piaveig* című alkotására. Az első világháborún végigvezető, saját meghatározása szerint „szubjektív krónikaként” megjelölt mű életének olyan szakaszát mutatja be, mely nem csupán történelmileg meghatározó eseményeket ábrázol a „kisember” szemszögéből, de női szemmel írja le azokat is, melyeket többnyire csak férfiak jegyeztek le. Hangsúlyt fektet egy kevés forrással rendelkező témára: a háború női szereplőire és áldozataira egy olyan korban, amikor a női szerepek éppen radikális változásokon mennek keresztül. Munkámban diskurzuselemzéssel igyekszem felderíteni az önéletírás jellemzőit, tulajdonságait, elsősorban a magyar nyelvterület hagyományos néprajzi, kulturális antropológiai megközelítéseit figyelembe véve. Fel kívánom fedni a történetben fellelhető fordulópontokat (sorseseemények),<sup>1</sup> azok adaptációit és hatásait a valóság egyes dimenzióira. Elemzésemhez a szociológiában a narratív történetformák vizsgálatára létrejött fenomenológiai hermeneutika eszközkészletét is felhasználom.<sup>2</sup>

A szakmai előzmények, problémafelvetések után elsőként az író nő életrajzát tekintem át. Ezután vázolom fel a könyvben megjelenő történeti adatokat. A mű elemzését az említett módszerek segítségével végzem el. A következő kérdésekre keresem a választ: Milyen szerkezeti elemek találhatóak a műben, milyen struktúra jellemző rá? Milyen tulajdonságokkal rendelkezik, besorolható-e az önéletírások közé? Milyen motivációk játszanak szerepet a könyv létrejöttében és milyen narratív habitusok, stratégiák, funkciók érvényesülnek? Milyen fordulópontok jelennek meg az önéletírásban? Milyen válaszokat ad erre a főszereplő,

1 Tengelyi László használja ezt a fogalmat, mint olyan történet, mely „hatására az önazonosság mint az élettörténet foglalata felnyílik”. Ő úgy gondolja, hogy az élettörténetek nem a sorsot reprezentálják, nem zárt egész rendszerek, hanem olyan történések (sorseseemények) sorozatából állnak, melyek az önazonosság kialakítását segítik elő és annak folyamatát vetítik elénk. TENGELYI 1998. 43.

2 A fenomenológiai hermeneutika feladatai az élettörténetek vizsgálata során: 1. az életrajzi adatok szekvenciális elemzése, 2. az élettörténet szöveg- és tematikus mezőelemzése (az önreprezentáció struktúrája, az élettörténet, az elbeszélte élet rekonstrukciója), 3. a megélt élet vizsgálata: az életút-életpálya rekonstrukciója és mikroelemzése, 4. az életút és az élettörténet (kontrasztív) összehasonlítása. PÁSZKA 2007. 216.

milyen új szerepek aktiválódnak? Hogyan történik az adaptáció, és milyen változásokat eredményez ez a valóság különböző, elsősorban kulturális dimenzióiban?<sup>3</sup> Milyen női szereplők jelennek meg az önéletírásban? Hogyan értékeli ezeket a szereplőket, milyen tulajdonságokat emel ki?

## NÉPRAJZI, KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIAI HÁTTÉR

A magyar néprajzi, kulturális antropológiai érdeklődés az önéletírások felé akkor fordult, mikor az betört a hagyományos paraszti kultúra világába. Korábban inkább a történeti, szociológiai szempontok ösztönözték a kutatókat az ilyen jellegű dokumentumok gyűjtésére.<sup>4</sup> Az 1918-20-as évek között készült el például az a kutatás, ami azután Thomas és Znaniecki: Lengyel parasztok Európában és Amerikában című hatalmas munkájához vezetett, mely azóta is működő lengyel szociológiai iskolát hozott létre.<sup>5</sup> Az 1960-as években született társadalomtudományi irányzat a *mikrotörténelem* már az eseményekre, a folyamatokra, az egyénre, az életvilágra, a mindennapi életre irányította a figyelmét. Ezek a munkák azonban még inkább az élettörténetek, illetve más, az egyén életvilágához tartozó narratív történetekre (levelekre, naplókra) forrásként, (releváns) adatok lelőhelyeként tekintettek.<sup>6</sup>

A néprajztudományban az *egyéniéskutatás* megjelenése lendítette fel az téren való vizsgálódást a 20. század közepén.<sup>7</sup> Alkalmazói a folklórtudomány hagyományos nézőpontjával szemben az egyén alkotó, variáló és megőrző szerepére fektették a hangsúlyt, így az élettörténet, az életpálya jelentősége is előtérbe került. A fenomenológia módszere volt ugyanis az, mely felismerte, hogy nem elég a kultúra „kívülről” való megfigyelése, a kulturális jelenségek feltárása, hanem a mindennapi tudás, az életvilág, illetve a kultúra, mint „*szimbolikusán strukturált jelentések rendszere*” vizsgálatának mélyebb tartalmaira, dimenzióira is figyelmet kell szentelni.<sup>8</sup> A módszert Magyarországon Ortutay Gyula dolgozta ki, és 1940-ben el is indult az Új Népköltési Gyűjtemény, melynek munkamódszere és szemlélete az egyéniéskutatásé.<sup>9</sup>

A '60-as évektől kezdve a magyar néprajzkutatásban egyre nagyobb hangsúly került a hagyományos népművészeti műfajokat felváltó mindennapi történetekre

---

3 Az *életpálya* során felmerülő helyzetek megoldása során az egyén különböző minták, formulák, megoldási módok használatához fordulhat, melyeket előtörténete, „*elővilága*” határoz meg, vagy melyeket kortársai példáin keresztül tanult meg. Ezen minták, formulák, megoldási módok összességét nevezzük *kulturális dimenzióknak*. NIEDERMÜLLER 1988. 379.

4 KÜLLŐS 1982. 163.

5 THOMAS – ZNANIECKI 1958.

6 KÜLLŐS 1982. 163.

7 KESZEG 2011. 26.

8 NIEDERMÜLLER 1988. 376.

9 KESZEG 2011. 19.

(igaz történetekre, élettörténetekre). Katona Imre kubikusok között gyűjtött igaz történeteket, Szilágyi Miklós pedig a történeti értékű visszaemlékezésekkel kapcsolatban foglalkozott az igazságtartalmuk kérdésével.<sup>10</sup> Dobos Ilona már 1964-ben felhívta a figyelmet azokra a műfajokra, melyekre jellemző, hogy szüzséik nem öröklöttek, hanem a jelen vagy a közelmúlt eseményeit beszélik el, azaz az elbeszélő vagy annak környezetének életét tárják elénk.<sup>11</sup> Ez az időszak az, amikor az élettörténetet elsőként kezdik önállóan a kutatás tárgyává tenni, és úgy fogják fel, mint ami lehetővé teszi az emberek életének megértését és interpretálását.<sup>12</sup>

A kulturális antropológia területén elsőként Robert Redfield volt az (1960), aki figyelmet szentelt a mindennapi történetek, önéletírások fontosságára. Ő azt hangsúlyozta, hogy az élettörténetek a valóságról alkotott képet tükrözik.<sup>13</sup> Az irodalomtudomány területén is ebben az időszakban alakult ki a *narratológia*, a történetek tudománya, mely „*figyelmét a történetek cselekményére, szereplőire, műfaji jegyeire, a történetalkotás szabályaira, a műfajokra és médiumokra irányítja. [...] az emlékezet kényszerű, stratégiák leírása, a tár-kapacitás, a megértés feltételeinek és kontextuális tényezőinek visszanyerése iránt érdeklődik.*”<sup>14</sup>

Az önéletírást azért választottam kutatásom tárgyául, mert Niedermüller Péterhez hasonlóan úgy vélem, hogy „*az elbeszélte élettörténet az események, történetek sorozatán keresztül a mindennapi élet legbelső szintjeire vezet el, és felfejti azokat az interpretációs mechanizmusokat és stratégiákat, amelyek segítségével az individuuum a közösség saját életvilágát szervezi, s amelyek segítségével önmagát egy szélesebb kontextusba, társadalmi terekben és történeti időkben elhelyezi.*”<sup>15</sup> Ugyan nem egy paraszt-önéletrajzzal foglalkozom, mely a néprajztudomány mára szinte hagyományos témájává vált, hanem egy irodalmi előélettel rendelkező, bányászcsaládból származó újságíró (tanítónő) munkájával; úgy gondolom, ezáltal nem egy távoli témához érkeztem. Hiszen nem egy tulajdonsága rokonítja a paraszt-önéletírásokhoz: íróját a kiadás időszakában az irodalmi élet „*betolakodói*” közé sorolhatnánk (női író); valamint célkitűzései is ezekhez hasonlóak, hiszen írónje a múlt jelentős eseményeiről kíván beszámolni, és többek között nevelési céllal jegyzi le gondolatait, élményeit. Egy későbbi időponttól visszatekintve, tudatos koncepció szerint tekinti át a múltat.<sup>16</sup> A jelent csak ritkán, szűkszavúan említi meg.<sup>17</sup> Ezért értelemszerűnek vélem a hagyományos paraszti önéletírások, azon belül is a női írók munkáinak rövid, főként a már elkészült összefoglalásokat magában foglaló áttekintését a következőkben.

10 KÜLLŐS 1988. 253.

11 KÜLLŐS 1982. 163.

12 NIEDERMÜLLER 1988. 377.

13 KÜLLŐS 1982. 165.

14 KESZEG 2011. 28.

15 NIEDERMÜLLER 1988. 383.

16 KÜLLŐS 1982. 167. – Lásd még ott a 18. századi memoárokkal való rokonságuk jellemzőit.

17 KÜLLŐS 1982. 170.

Az első népi önéletrajzot, Orosz István szeptember írását Bálint Sándor adta ki.<sup>18</sup> Nagy Olga gondozásában jelent meg az első parasztasszony-önéletrajz, Győri Klára munkája.<sup>19</sup> Az asszonysorsok, önéletírások, élettörténetek terén komoly eredményeket ért el Dobos Ilona és Dégh Linda is.<sup>20</sup> Nekik és kollégáiknak köszönhetően jelentek meg nyomtatásban olyan önéletírások, mint például Kocsis Rózsi: *Megszépült szegénység*,<sup>21</sup> vagy Koós Imre: *Summásélet* című munkája,<sup>22</sup> Kardos János hajdúböszörményi számadó csikós, Vankóné Dudás Juli énekes– és festőasszony, a szegényparaszti származású Berényi Andrásné; Tamási Áron testvére, Tamási Gáspár; a martosi Bazsó Lídia, Gáspár Simon Antal vagy Mohácsi Bálintné önéletírásai.<sup>23</sup>

Az addig megjelent munkákról összefoglalást készített Hoppál Mihály és Küllős Imola 1972-ben,<sup>24</sup> valamint Manga Jánossal közös munkájukban 1974-ben is.<sup>25</sup> Küllős Imola önállóan is foglalkozott az önéletírások kérdésével nem egy munkájában.<sup>26</sup> Niedermüller Péter kiváló tanulmányt írt az élettörténetek és az életrajzi elbeszélések tulajdonságairól.<sup>27</sup> A nem távoli múltban készült összefoglalások, elemzések között mindenképpen érdemes megemlíteni Mohay Tamás írását a Magyar Néprajz VIII. kötetében,<sup>28</sup> valamint Keszeg Vilmos munkáit.<sup>29</sup> Páckán Éva más szemszögből nyúlt hozzá a témához: mentalitás- és szövegvizsgálatot végzett egy élettörténeten.<sup>30</sup>

Az *élettörténet* fogalma alatt a munkámban a következőket értem: egy egyén életére való visszaemlékezése,<sup>31</sup> személyes múlt megkonstruálása, az életpálya szimbolikus reprezentációja,<sup>32</sup> a narratív történetek egyike, „[...] egy személy sorsát jeleníti meg a születés, a szerelem, a munka, a küzdelem, a halál, mint alapvető biográfikus toposzok által.”<sup>33</sup> Formáját, funkcióit nézve az „autobiografikus beszéd” része. A *biografikus* történetek három típusát különböztetjük meg: a *genealógia* az egyént egy tágabb, családi kontextusba helyezi; az *élettörténet* a születés és halál határai közé helyezi el azt; az *igaz történet* az egyén életéből egy eseményt emel ki.<sup>34</sup> A *narrátor* és a szereplő egybeesését vizsgálva két fajtáját különböztetjük

18 BÁLINT 1942.

19 GYŐRI 1975.

20 Lásd pl. DÉGH 2001., DOBOS 1958.

21 KOCSIS 1987.

22 KOÓS 1960.

23 Az önéletírásokról további leírást ad: MOHAY 2000. 773.

24 HOPPÁL – KÜLLŐS 1972.

25 HOPPÁL – KÜLLŐS – MANGA 1974.

26 KÜLLŐS 1982. 1988.

27 NIEDERMÜLLER 1988.

28 MOHAY 2000.

29 KESZEG 2002. 2008. 2011.

30 PÁCKÁN 2002.

31 KÜLLŐS 2008. 260.

32 NIEDERMÜLLER 1988. 380.

33 KESZEG 2011. 165.

34 KESZEG 2011. 81.

meg: a *biográfia* (életrajz) esetében nem, míg az *autobiográfia* (önéletrajz, önéletrírás, memoár; emlékirat) esetében ezek egy személyben jelennek meg. Fontos és nélkülözhetetlen jellemzője a retrospektív távlat, azaz a visszatekintő perspektíva. A naplótól az alkalmazott íráshabitus különbözteti meg (mindennapi cselekvés, alkalmi perspektíva, prezentizmus). Az identitásban úgy játszik szerepet, hogy a „*Ki vagyok én?*” kérdésre a „*Hogyan váltam azzá?*” elmondásával válaszol,<sup>35</sup> és hogy az én megszületésének történetére épül, a narratív identitás (önazonosság) megteremtője. „*Hogy kik is vagyunk, életünk történetéből derül ki.*”<sup>36</sup> Sajátosságai közé tartozik a szerzői őszinteség, a szövegbeli állítások valóságshűsége (illetve az író arra való törekvése). Gyakran fordulópontok közötti életszakaszokra tagolt, melyen belül a szerző a teret és az időt azonos módon használja.<sup>37</sup>

Az *önéletrírás* az életpálya mindennapi történeteinek összekapcsolásának, a visszaemlékezésnek, az élettörténetnek kronológiai rendbe szerkesztett írásos változata, a paraszti írásbeliség legfiatalabb műfaja.<sup>38</sup>

## AZ ÍRÓNŐRŐL

Kamenitzky Etelka Köpecen született 1865-ben egy bányászcsaládban (édesapja Kamenitzky Benedek). Gyermekkorra nagy részét is itt töltötte „*egy példátlanul becsületes, józanon okos, közmondásosan kötelességtudó, nemeslelkű édesapa mellett és egy álmodozó, földi gondok között is óriási fantáziával, a költészet öntudatlan nyugtalanságaival telített jóságos édesanya mellett.*”<sup>39</sup> A kiváló íráskészségének köszönhetően elvégezte a sepsiszentgyörgyi tanítóképzőt, pedagógusi pályára lépett, és a Sepsiszentgyörgyi Leány Ipariskola kézimunkatanára lett. Az itt működő Móricz Zsigmond Irodalmi Társaság tagjaként fiatalon bekapcsolódott a város irodalmi életébe. Írói neve Ádám Éva. Az első világháború időszaka családi tragédiákkal kezdődött számára, majd az 1915 augusztusában érkező megszálló román csapatok elől Budapestre volt kénytelen menekülni. Visszatérte után tudósítója lett a betörő hadsereg pusztításainak. 1916-17-ben hadi riporterként bejárta a galíciai harcmezőket, majd eljutott az olasz frontra, onnan küldte haza tudósításait. Számos cikkét közölte a „Magyarország” című folyóirat.<sup>40</sup> Élményeinek összefoglalója a könyve, Hadak útján címmel 1936-ban jelent meg. 1940 előtt a szegedi Hargitaváralja című folyóirat munkatársa volt, amiért a Kádár-rendszer betiltotta írásait. Visszavonultan halt meg a Fejér megyei Kulcsón 1958-ban.<sup>41</sup>

35 PÁSZKA 2007. 236.

36 RICOEUR-t idézi TENGELYI 1998. 16.

37 KESZEG 2008. 302.

38 KÜLLŐS 1982. 165.

39 ÁDÁM 1919. 10.

40 Az újság címe az önéletrírásban található meg, de nem sikerült beazonosítanom.

41 KISGYÖRGY 2010.

## AZ OLT PARTJÁTÓL A PIAVÉIG

Dolgozatomat a könyvben leírt történések ismertetésével kezdem, abból kiindulva, hogy „[...] az élettörténet középpontjában az egyénnel kapcsolatos történések, történéssorozatok, ezeket az eseményeket értékelő megjegyzések, valamint általánosabb jellegű normatív kijelentések állnak. Az események, az individuum életének történetei alkotják az élettörténet felszíni szerkezetét.”<sup>42</sup> Az életpálya<sup>43</sup> megvizsgálása azért is fontos, mert „minden szubjektív nézőpontban elbeszélő történet az objektív (életpálya) tényeire támaszkodik, abból építi fel az elbeszélő tapasztalati és élményhorizontját.”<sup>44</sup>

A hadak útján – Az Olt partjától Piavéig története az író nő rövid gyermekkori visszaemlékezése és a háború előtti események leírása után a román megszállással veszi kezdetét. Kamenitzky Etelka Hídvégen tartózkodott, amikor augusztus 28-án reggel a román csapatok betörésének híre megérkezett. Vendégeivel, két szolgálóval és Bubi nevű kutyájukkal indultak útnak. A tizenkét napos út Budapestre vezetett vonattal. A mozdulatlan kutyát Nagyváradon leadta egy diáknak. Árpád nevű testvére feleségéhez érkeztek Budapestre, onnan az író nő a Markó utcai törvényszék tömegszállításainak egyikébe, majd az állami nőipariskola egyik tantermébe került. Ezután Jászai Mari és Szederkényi Anna biztatására a menekültek megsegítésén kezdett el munkálkodni. Nem sokkal később a Magyarország című folyóirat szerkesztői, Sümegi Vilmos és Szakács Andor újságírónak kérték fel, ezért november 2-án visszaindult Erdélybe, hogy a kivonuló román csapatok után maradt állapotokról, az otthon maradottakról tudósítson.

Az erdélyi állapotokat bemutató részben szóbeli tájékoztatások alapján meséli el a történeteket: részletekbe menően taglalja a meglátogatott és környékbeli települések állapotát, a hátramaradottak történeteit. A legjellemzőbb megjelenő információk a következők:

- A település, a műemlékek, épületek, templom, orvosi rendelők, gyógyszertárak (ha vannak) állapota, a pusztítás, rablások mértéke, az iratok, anyakönyvek, állatállomány pusztulása, megléte, meg nem léte, a házak kifosztottsága, üzletek számbavétele, tüzesetek.
- A hátra maradt emberek sorsáról tudósít, leírja az elhurcoltak, halottak számát, nevét, a környékbeli csatákat, a különleges cselekedeteket, leleményes meneküléseket, tragédiákat. A nőket és gyermekeket ért erőszakra is többször felhívja a figyelmet.

42 NIEDERMÜLLER 1988. 383.

43 Az *életpálya* a valóság létrejöttének a folyamata, kulturális alkotás. Egy szinkronikus folyamat, mely olyan helyzetekből és azokra adott válaszokból, azok megoldásaiból áll, melyekkel az egyén élete során találkozik, és melyekkel meg kell birkóznia. NIEDERMÜLLER 1988. 379.

44 PÁSZKA 2007. 201.

- Az öt és másokat segítő személyeket, fontosabb embereket is számba veszi, bemutatja az újrászerveződő közigazgatás próbálkozásait, sikereit és kudarcait.
- A későbbiekben is rá jellemző módon minden kórházzal információkat ad, és nagyon sok helyen ellátogat a temetőbe, sírokhoz, lejegyzi az elhunytak (katonák, esetleg civilek) nevét, hogy a rokonok rájuk találhassanak.

Utazása első állomása Békéscsaba. A tót városkában a háromszéki menekültek elszállásolására került sor. Hunyadra érkezik. Petrozsény történetéről is tudósít. Segesváron engedélyt kap, hogy újságíróként Károly trónörökös közvetlen kíséretében lehessen. Vilmos császárt és Lajos bajor királyt is várják a városba, de a császár nem érkezik meg. A főherceggel való személyes találkozást nem tudja megvárni. Szarvasmarhák társaságában vonatozik tovább, a vasutasokkal juttatja el leveleit, tudósításait a fővárosba. A posta még nem működik. Ekkor szerez tudomást róla, hogy írásait erősen cenzúra alá vetik, következtlenül megnyirbálják, sokszor értelmetlen formában közlik. Köhalomra érkezik, innen látogat el Olthévízre, Sövénységre. Erdővidéken Baróton, Köpecen jár, ahol kirabolt és lepusztult otthonát és édesanyja sírját is meglátogatja. Brassó irányába indul. Apácán húga házat is elpusztult állapotban találja. Szászveresmart, Földvár után Hídvégre jut, édesapja lakóhelyére, ahonnan elmenekült. Árpatakon át Brassó megyébe lép be. A botfalvai cukorgyár termékeiről is hírt ad, majd a Barcaság településeit veszi számba. Brassóban hosszabb ideig időzik. Sepsiszentgyörgyön szomorúan konstatálja a Székely Nemzeti Múzeum kirablását és elpusztítását. Saját lakása, harmadik otthona pusztulása lesújtja. Kéziratai, berendezései eltűntek. A környékbeli településekről a piacon szerez információkat. Árkoson személyesen is megfordul. Kézdivásárhely, Sósmező meglátogatása következik ezután. Csík megyébe érkezik, Csíkszeredában, majd Gyergyószentmiklóson száll meg. Tusnád felett a vonatra, mellyel utazik, bombát dobznak. Borszékra, unokabátyja lakóhelyére már el sem látogat, úgy gondolja, még egy elpusztult otthon nem szeretne látni. A megyében már engedély nélkül tartózkodik: a katonai parancsnokság erős vizsgálat alá veszi, bár kimentik, de távoznia kell. A Hargitán át Udvarhely megyébe érkezik. Oláhfalva, Homoródfürdő, Kápolnásfalu, Máréfalva, Bethlenfalva érintésével Székelyudvarhelyre tart. A környékbeli településekről továbbra is tudósít. Héjjasfalvánál találkozik ismét a vasúti vonallal, az állomáson még információkat gyűjt, majd visszaindul Budapestre.

Gróf Teleki Sándorné felkérésére 1916 decemberében Galíciába indul, hogy a kórházakban gyógyuló magyar katonák ügyeit intézhesse. A meglátogatott városokban a kórházakban lévő katonák családi levelezéseiben, nősülési, szabadságolási, hadisegély ügyeiben igyekszik eljárni, a magyar katonák magyar kórházakba való szállítását próbálja kijárni. Mindenhonnan említ megható és tragikus történeteket, gyógyulásokat és haláleseteket. Adatokat ad a meglátogatott városokról, és a benne működő kórházakról, járványkórházakról, katonai



kórházakról. Minden esetben feljegyzi a magyarországi orvosok, gyógyszerészek, lelkészek nevét, sok katonáét is, és igyekszik mindenkit felsorakoztatni, aki segítségére volt. Mindenhol meglátogatja a katonatemetőket, temetőket, ahogy ideje engedi, neveket is próbál feljegyezni a sírokról. A jellemző jelenségeket egy-egy helyszínhez, vagy gondolathoz társítva írja le, beszél a női katonákról, az állatok (lovak, kutyák) szerepéről és szenvedéseiről, munkája folyamatos hátráltatásáról, illetve segítségéről, az általános elintéznivalókról (pl. a hadisegélyek jellemző problémák). Kitér a szórakozási lehetőségekre, a művészetre, a tábori posta fontosságára, a szemkórházakra és a lebergi orvosi kongresszusra. Véleményt alkot az orvosok és orvosnők, ápolók és lelkészek munkájáról.

Vonattal elsőként Stryj városába érkezik, néhány napot tölt itt, a helyi kórházat látogatja, magyar katonákat keres, és segít meg. De papírjait nem fogadják el, és felkísérik egy Budapestre tartó vonatra. Az utolsó pillanatban azonban egy szomszédos szerelvényre ugrik át. Második állomása Przemysl (1916. december 17.). Itt éri karácsony estéje, meghatá a katonák ünneplése. IV. Károly koronázásának napja (december 30.) már Chyrów kis városában találja. Szilveszter napján visszatér Przemyslbe, de másnap már tovább utazik Jaroslauba. Január 13-án központját Lembergbe helyezi, és innen járja a környékbeli településeket. 1917 júliusában beidézik a lebergi polgári rendőrséghez, ahova Szill József erdélyi kormánybiztos levele érkezett meg, melyben hazahívja őt, hogy Erdély helyreállító munkálataiban részt vegyen. Nagyváradon felveszi a megmenekült Bubi kutyát, majd testvéréhez indul. Az otthoni tevékenységéről nem ír.

1918 márciusában, miután a helyreállítási munkálatokban segítségre nincs tovább szükség, az olasz front felé veszi az irányt. Teleki Pál aláírásával megbízó levelet kap, és katonai támogatást is kér, hogy munkáját ne hátráltathassák úgy, mint Galíciában. Ebben a részben egy listát közöl arról, kinek, mit kellett elintéznie, és néhány oldalon több jellemző munkáját is kifejti. Ilyen pl. a házasságkötés megbízott által, a végrendeletek, magánlevelek, diákok ügyei, szabadságolások stb. Nagyobb hangsúlyt fektet azonban továbbra is a településekre, a segítő személyzetre, parancsnokokra, orvosokra, ápolókra, a kórházakra. Külön részt szentel a meglátogatott temetők jellemzésére. Olaszországi munkája során összesen 35 temetőt látogat meg, ez is mutatja különös érdeklődését irántuk. Mesél a sebesülteket hordó nőkről, a magyar katonák helytállásáról. Megemlíti a front derűsebb oldalait is: a humort, a cigány muzsikások eseteit, a szórakozást, frontszínházat, frontmozit, az áldozócsüdtörtöki és az úrnapi ünnepeket. Írásával lerója tiszteletét a repülő pilóták előtt, illetve egy orvos és egy repülő tiszt temetéséről is beszámol, valamint még léghajóra is felszáll. Az állandó idegi feszültséget nehezen viseli (Oderzoban folyamatos légi támadásnak vannak kitéve, majd az offenzíva első napjait is átéli), háromszor is megbetegszik.

San Vitoban kezdi meg munkáját, majd a Livenza környéki településeken tevékenykedik (Motta di Livenza, Portogruaro, Cinto Caomaggiore, San Stino di

Livenza), majd Oderzoban közvetlenül a front mögött (Piave) tevékenykedik, egészen az offenzíva első napjaiban is (június), amikor kénytelen elmenekülni. Két hétig kezelik ezután idegsokkal. Július 2-án Udinébe érkezik, innen látogatja a helyi és környékbeli kórházakat. Időközben maláriás lesz. Lábadozni Civald del Friuliba utalják. Itt éri a háború vége (október 31-én hajnalban indulnak útnak). A kórházzal együtt menekül 17 napon keresztül, többségében gyalog, a helyzetről egymásnak ellentmondó híreket kapnak. Végül, ahogy írja: „*November 17-én zokogva borultam a Keleti pályaudvar oszlopára. Megsirrattam a Hazát.*”<sup>45</sup>

## HADAK ÚTJÁN

Az író művét „szubjektív krónikaként” jellemezte, mely eleve több információt elárul róla. Egyrészt krónikáról van szó, amely időrendbeli rendszerezésre, történelmi jellegre utal. Az író többször is megemlíti, hogy korábbi jegyzeteinek felhasználásával, de annak nagy részének eltűnése miatt, emlékezetből kiegészítve, a cenzúra miatt szinte érthetlenné vált haditűsítási segítségével ír. Harctéri lejegyzései a *napló* jellegzetességeit viselik magukon. A naplóírás ugyanis az idő rendjének megtapasztalását segíti elő, mindennapi bejegyzései is ezt mutatják: a személyes életeseményeit a kollektív idővel kapcsolja össze; rendszeresen jegyez le pontos dátumokat. Feljegyzéseinek készítése mindennapi rutinjának részévé válik.<sup>46</sup> Egy számára fontos időszakot ölel fel, és kihagyja mindazokat az információkat, melyek nem tartoznak háborús élményeihez, ilyen például a román megszállás utáni rész, amikor időszakosan Budapesten tartózkodik. A világháborús feljegyzésekkel, naplókkel rokonítják még kapkodó, időhiányában gyorsan felfirkantott bejegyzései is.<sup>47</sup> *Szubjektivitása*, egyes szám első személyű leírása bizonyítja, hogy nem akarja függetleníteni magát az eseménytől. Fennmaradt megjegyzéseit az események és idejük megörökítése céljából írja, a távlatokat mellőző, a részletekben elmerülő írásmódot használ – ezt a módszert végigvezeti munkájában azokban a részekben is, melyeket utólag, emlékezetből tesz hozzá. Utólagos kitekintést is alkalmaz, ekkor az eseményekről, már következményeik tudatában alkot véleményt.

45 ÁDÁM 1919. 316.

46 KESZEG 2008. 283.

47 A emlékezet írásban való megkonstruálásának egyik alakzata a *napló*. „A naplóírás az időről szerzett tapasztalatokat és élményeket örökít meg. Az élményeket és a tapasztalatokat időkeretben helyezi el. A megörökítés által újraélhetővé, felidézhetővé teszi az elmúlt időt.” Gyakran a mindennapi cselekvések részévé válik. Személyessége miatt az én, az identitás kialakításában játszik szerepet. A szerző életpályájának, fordulópontjainak, élményeinek, eseményeinek, fejlődésének lejegyzésére ad keretet, a mindennapi élet struktúráit, az *életvilágot* jeleníti meg. A lejegyzés a „személyes életidő” rendjét követi, a datálás az eseményeket a *kollektív idővel* kapcsolja össze. Az előzményeket és a következményeket, a távlatokat mellőző szemléletmód jellemzi. A világháborús feljegyzések a katonakönyvek és az utazási feljegyzések hagyományát követték. Mind az egyén, mind a társadalom számára extrém helyzetet, kaotikus eseményeket, a történelemmel való közvetlen kapcsolatból adódó tapasztalatokat örökítik meg. KESZEG 2008. 288.

A megszületett mű, bár naplóbejegyzések felhasználásával készül, mégis a narratív történetek közül *élettörténetként*, a narrátor és a szereplő egybeesését vizsgálva pedig *autobiográfiaként*, azaz *önéletrásként* definiálható.<sup>48</sup> Voigt Vilmos, a kommunikációelmélet komplex szempontrendszerét érvényesítő műfajtipológiai ismertetése szerint élettörténetről beszélhetünk, mert a szöveg egyéni, alkotói, több funkciós műfajú, egyedi, lezáró befogadású, prózai, kortárs, írásos megjelenítésű, reális, tényszerű(ségre) törekvő mű.<sup>49</sup> Emellett jellemző, hogy az autobiografikus narrációk kortörténeti beszámoló keretében jelennek meg, itt is ez történik.<sup>50</sup>

Bár az elemzés során arra a következtetésre jutottam, hogy önéletrásról van szó, a mű besorolását tekintve elég sok kételyem támadt; például a mű harmadik személyű nyitása (gyermekkora rövid története), és a harctéren gyűjtött hatalmas mennyiségű adat lejegyzése miatt, mely kissé személytelenné teszi a történetet. Az író maga is bizonytalan, a bevezetőben így fogalmaz: „*Nem regény, nem történelem, nem költészet, nem emlékirat. Nem tudom mi a neve.*”<sup>51</sup> Később a következőket írja: „*Most arra kérek itt közben, mondjátok meg nekem, mi az, amit írok? Történelem? Talán annak apró morzsái. Mindenki hullatott el valamit, de senkinek se volt ideje összeseperni a hulló könnyeket, a hulló vért, a sodródó faleveleket. Talán regős vagyok. Könnyebb volna az írás, ha tudnám, mi vagyok. De egyet tudok. Az adatokat bírók, községi jegyzők, szolgabírók, alispánok, főispánok adták. A többit a falvak népe, azon frissen, melegében, ahogy történtek a dolgok.*”<sup>52</sup> Nem éntregény, nem fűz cselekményt, nem ír harmadik személyben. Sokszor memoár-jellegű bejegyzései vannak, amit aztán személyes hangvételű kiszólások („*beágyazott narratívumok*”)<sup>53</sup> követnek.

Küllös Imola meghatározása a könyv címére nyugodtan alkalmazható, még ha az a paraszt-önéletrásokra vonatkozóan hangzott is el: „*A cím mintegy előre jelzi a megtett életút jellegét, tömören összefoglalja az élettapasztalatokat.*”<sup>54</sup> A hadak útján egyértelműen utal a háborúra, a két, földrajzilag egymástól távol eső folyó pedig az út (utazás) kiemelésével együtt nem csupán azt az eltávolodást fejezi ki, amit fizikailag kellett átélnie (otthonától való eltávolodás), hanem a megszerzett tapasztalatainak széles skáláját is kifejezi. Nem láthatjuk véletlenül azt sem, hogy a világháború témájában íródott a mű: ez az időszak ugyanis az önéletrások fellendítéséért felelős, az egyéniség kibontakozásának fordulópontjaként is értelmezhető. A háborús helyzet az általánosnak vélt normarendszer felborulásához vezetett.<sup>55</sup> Ezzel az a korszaktudat, amely a történeteket fenntarthatja,

48 PÁSZKA 2007. 249.

49 KESZEG 2011. 72.

50 KESZEG 2008. 300.

51 ÁDÁM 1919. 10.

52 ÁDÁM 1919. 57.

53 GERGEN – GERGEN 2001. 95.

54 KÜLLÖS 1982. 170.

55 MOHAY 2000. 780.

illetve eltüntetheti, radikális változáson ment keresztül: más műfajok kerülhettek előtérbe, így az autobiográfia is.<sup>56</sup> A háború hatására sokan ekkor ébredtek rá saját fontosságukra, – ekkor lehetett először a „hétköznapi emberből” a társadalom megbecsült tagja –, ami ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy emlékeiket át tudják adni, át érdemes adniuk az utóknak, és ennek az eszközévé vált az írás.<sup>57</sup>

Íráshabitusát tekintve összetett munkáról van szó, ugyanis mind a hagyományosan férfiakra, mind a hagyományosan nőkre jellemző írásmód megjelenik benne: gyakran állítja középpontba önmagát, mint cselekvő Ént, és többnyire tartja magát az idő lineáris értelmezéséhez, a kronologikus sorrendhez.<sup>58</sup> Maga a téma, a háború és annak történései is inkább férfi témák, igaz nem a csaták leírásával foglalkozik.<sup>59</sup> Nem felejt el kitérni a másokkal való kapcsolatára sem, főként azokban a momentumokban, amikor valakiben segítőtársa lel.<sup>60</sup>

A narratív történetek, így az önéletírások is minden esetben bizonyos funkciókat töltenek be a társadalomban. Kamenitzky Etelka munkájának vizsgálata során a következő funkciókat éreztem érvényben lévőnek:

1. A kulturális információ szerevezésének és megőrzésének módja, mely élettörténet esetében a „*cselekvés során követett ideális szándékokhoz való*” közelítést jelent.
2. Esztétikai funkció (irodalmi szöveg)
3. A történetek létezővé, jelenvalóvá tesznek egy lehetséges életvilágot, megteremtik a narratív valóságot.
4. Az *epikus distancia* (a szerző és a megjelenített valóság közötti távolság) jeleníthető meg benne.
5. *Narratív identitás* kialakításának kerete. Lehetővé teszi az én megértését, megalkotását, és megőrzését.
6. A történet „*az időre vonatkozó tudást és a múltó időről szerzett tapasztalatokat örökíti meg.*”
7. Az érvényben lévő értékrend képe.
8. Terapeutikus hatással rendelkezik.
9. A társadalomra vonatkozó tudás tára.<sup>61</sup>

A könyv kontextusát figyelembe véve megállapítható, hogy az író nő élményeinek, tapasztalatainak továbbörökítése, alkotói vágyainak kielégítésére, esetleg az ebben az időben az önéletírás iránt érdeklődő társadalomtudományok ihletésére írta meg munkáját. A paraszti önéletírásokat többnyire idős férfiak és asszonyok írták, akiknek nem titkolt céljuk volt, hogy számadást készítsenek életükről.<sup>62</sup>

56 KESZEG 2002. 258–259.

57 MOHAY 2000. 767.

58 NIEDERMÜLLER 1988. 384.

59 KÜLLŐS 1982. 170.

60 NIEDERMÜLLER 1988. 384.

61 KESZEG 2011. 51.

62 KÜLLŐS 1982. 168.

Az idősödő Etelkában (már hetven éves elmúlt a könyv kiadásakor) is felmerülhetett ennek vágya.

Az íráshabitus kérdésénél kitértem már rá, hogy a könyv szerkezetét lineáris, kronologikus rendező elv jellemzi: ám a konstrukció elvei között erős hangsúlyt kap az asszociáció is.<sup>63</sup> Az író nagyon sok adatot, és emléket igyekszik közölni, ám emlékezete sokszor cserbenhagyja: tudósításai segítik ugyan, de azok sokszor érthetetlenek a cenzúra miatt, harctéri feljegyzéseinek nagy része pedig elvesztett. Így kénytelen saját emlékeire támaszkodni, ami megbontja a kronologikus rendszert, és inkább az egy témához tartozó, de térben azért összefüggő (tehát a galíciai részben nem beszél olasz élményeiről) történeteket közli.

Az alkalmazható narratív stratégiák közül az egyik a történelem háziasítása: a történelmi események bevonása az élettörténetbe.<sup>64</sup> Ebben az esetben is megjelenik ez, de kissé más értelemben: a történelmi események ugyanis itt annyira meghatározzák az életpályát, hogy szinte az élettörténetet szövi bele a történelem elbeszélésébe. Természetesen nem csatákat, győzelmeket és vereségeket ír le, hanem saját tapasztalatain keresztül ábrázolja a történéseket, tehát háziasítja a történelmet; csupán a történelem is erősen determinálja azt, amit megtapasztalhat. Míg a történelmi események helyszínén van, arról tudósít, önéletírásában inkább azt a biografikus stratégiát alkalmazza, amit a háborúkról szóló paraszti önéletírásokban is tetten érhetünk: leírásukban a történelmet alakító, elszenvedő nép-, társadalmi csoportok válnak szereplővé, emellett azonban „*az élettörténeti keretbe történelmi dimenziók épülnek be, az élettörténeti epizódok értelmezésében és megítélésében általános összefüggések kapnak szerepet.*”<sup>65</sup>

Az élettörténetnek jellemzően van egy alapstruktúrája, mely az életpálya fontosnak tartott periódusaihoz, szakaszaihoz és krízishelyzeteihez kapcsolódik. Ezen belül elkülöníthetők az egyén életének dimenziói, az alapvető fordulópontok és az egyén adaptációs eszközei.<sup>66</sup> A ciklusok keretét általában a fordulópontok adják meg.<sup>67</sup> Az egyén életének dimenziói között értelemszerűen a kulturális, és az azzal erősen összekapcsolódó társadalmi dimenziót<sup>68</sup> kívánom feltárni a fordulópontok, sorsfordulók (sorseseemények),<sup>69</sup> és az adaptációs eszközök vizsgálatával.<sup>70</sup>

63 GYÖRI 1975. NAGY Olga előszava

64 KESZEG 2011. 65.

65 KESZEG 2011. 191.

66 NIEDERMÜLLER 1988. 383.

67 KÜLLÖS 1988. 260.

68 A társadalmi dimenzióhoz olyan effektív kölcsönhatások és valóságos viszonyok tartoznak, „*melyek során a szereplők megváltoztathatják szerepeiket, módosíthatják választásuk jellegét és kiigazíthatják a kulturális definíciókat.*” – MANDELBAUM 1982. 35.

69 TENGYELI 2001.

70 David G. Mandelbaum fogalmazta meg azt, hogy az élet folytonos módosításokat és periodikus adaptációkat tartalmaz, ami egy folytonos fejlődési folyamatot jelöl ki az életpályában. Az adaptáció tulajdonképpen a fordulópontokra adott válasz, a viselkedési modell megváltozását jelenti, ami az új feltetelekhez való alkalmazkodás céljából történik. Az alkalmazkodás nem csupán az adaptációt jelenti, hanem az arra adott reakciókat is magában foglalja. – MANDELBAUM 1982. 37.

A következőkben elsőként röviden felvázolom a könyv eseményei közül azokat, melyeket fordulópontként érzékelek, és az azokhoz, azok kialakulásának folyamatához kapcsolódó történéseket, melyek nem fordulópontok ugyan, mégis a személyiség építésében szerepet játszanak. A felsorolásban a két rövid kezdő történet elemzését, majd a néhány fordulópont részletesebb ismertetését végzem el, és megpróbálom bemutatni azokat a változásokat, melyek az egyén kulturális és társadalmi dimenzióiban ennek hatására végbemennek, majd azokat az adaptációs stratégiákat, amiket az egyén ezekre adott válaszként alkalmaz. Ezen kívül még néhány gondolatot fűzök hozzá a könyv egyes részeihez.

Az első fontos fordulópontként a román betörést jelölöm meg, ami az otthona (otthonai) elvesztéséhez vezet. A hontalanság állapotát akkor éli meg igazán, amikor visszatér Erdélybe, és családi házukat, nővére házát, születési házát, és sepsiszentgyörgyi lakását is lerombolva találja. Ehhez a fordulóponthoz tartózkodónak tekintem a következő történeteket, eseményeket is.

A kezdő gyermekkori történet, ami a háború kitörését (közvetve a román betörést, hiszen ez az, ami a háborút az élettérbe is bevezeti) jövendőli meg, előrejelzi.

Érdekes módon a könyv első fejezetét gyermekkoráról írja, ez a két oldalas, rövid, konkrétumokat alig tartalmazó szöveg harmadik személyben íródik. Így kívánja bemutatni azt a kislányt, aki volt, hogy bizonyítsa, önéletírása hiteles és tárgyilagosságra törekvő. „*Be kellett mutatnom nektek ezt a gyermeket, hogy elhihessétek, amit e könyvben írtam.*”<sup>71</sup> Pászka Imre jegyzi meg, hogy az „*önéletírások egyfajta tanú-diskurzussal kezdődnek, beszámolnak olyan történetekről, eseményekről, amelyekben az elbeszélő nem biztos, hogy részt vett, esetleg tanúja volt, megfigyelte azokat.*”<sup>72</sup> A tanúság részben a hitelesség bizonyítását kívánja szolgálni, és bár itt az író önmagáról ír, ez az eltávolodás hasonló funkciót tölt be, mint más élettörténetek esetében a tanútörténetek. Az élettörténetek kezdetére jellemző még, hogy valamilyen beállítódást jelenít meg (gyakran tartalmazza azt a formulát például, hogy „*én csak*”), amellyel a szerző belső és külső viszonyát, én és a világ viszonyulását fejezi ki.<sup>73</sup> Ebben a rövid történetben is ez történik, önmaga kislányként való bemutatásán keresztül. Ebben az első részben történik meg az „*önéletrajzi paktum* megkötése” is: a történettel felelősséget vállal a leírtak valóságáért.<sup>74</sup>

A kislány, akit ábrázol, az egyik jelenetben azért sír, mert attól fél, hogy a háború megérkezik. A naiv gyermeki félelem, a háborúnak ez a megjósálása emlékeiben élesen él, és felerősödik, amikor aztán valóban át kell élnie a háború embert próbáló eseményeit, méghozzá nem is akármilyen szemszögből. Úgy gondolja, ez a gyermekkori élménye mintegy előre jelezte, determinálta sorsát.

71 ÁDÁM 1919. 10.

72 PÁSZKA 2007. 264.

73 PÁSZKA 2007. 265.

74 PÁSZKA 2007. 236.

Dobos Ilona beosztása szerint az igaz történetek egyik jellemző szüzséje a gyermekkori félelmek, ijedelmek lejegyzése; melyek mindkét nem elbeszéléseiben megtalálhatóak.<sup>75</sup> A történet kibontásában kiviláglik az a folyamat, amit a Gergen házaspár vázol fel: ahhoz, hogy érthető narratívumot építsünk fel, az egyik lépés, hogy a kiválasztott célállapothoz (háború kitörése) releváns eseményt válasszunk ki az emlékeink közül.<sup>76</sup> A háborút előre megjósoló kislány képe éppen alkalmas erre.

A második fejezet a családja történetét írja meg a háború kitörése után, ezzel az első résszel már belehelyezi magát a történelmi kontextusba. Dobos Ilona korábban említett beosztása szerint az igaz történetek szüzséi közül a családi történetek a családok együvé tartozását hangsúlyozzák, az identitástudat kiépítésében játszanak szerepet.<sup>77</sup> Itt a család tagjainak elvesztése éppen az identitás megingását idézi elő, és előrejelzi, kiegészíti azt a tragédiát, amit majd át kell élnie az otthona elvesztése miatt.

A harmadik részben, mely már az előzőeknél valamivel hosszabb, a román betörést, és az Erdélyből Budapestre vezető utat, a menekült létet írja le. A betörést követően menekülő, olyan Áldozat, aki a sorsa alakulását nem tudja befolyásolni. Budapestre érkezvén kezd magához térni, és már igyekszik irányítói, szervezői feladatokat is magára vállalni.

A negyedik, egyben leghosszabb rész a tudósítói megbízás utáni időszakot, hazaútját és erdélyi körútját mutatja be. A hontalanságra való ráébredés időszaka ez, több otthonát is elveszíti, Hontalanná válik. Köpecen szülői házát, Apáczán édesapja házát, Földváron nővére házát (innen menekültek) találja kifosztva, ám akkor válik igazán otthontalanná, mikor Sepsiszentgyörgyön megpillantja egykori szobáját. Ide életében soha többé nem is tér vissza. Ennek az állapotnak az elfogadása igazán nehéz számára, és szerepet játszik későbbi döntéseiben is. Hogy mégis sikerül túllépnie fájdalmán, azt, úgy véli, annak köszönheti, hogy jelleme lassan megerősödött. Így fogalmaz: „*Lassanként megnő az ember.*” Mégis ehhez a részhez egy másik, kisebb sorsforduló is kapcsolódik: ekkor kapja ugyanis meg tudósítói megbízását. Megszületik (visszatér?) az Újságíró, a Tudósító Ádám Éva. Erdélybe már nem csupán visszatérő menekültként érkezik, hanem adatot gyűjt, tudósít és szembekerül a tudósítás nehézségeivel, a cenzúra hatalmával is.

Ez a kisebb fordulópont elsősorban a társadalmi dimenzióban érvényesül: új társadalmi közegben jelentkezik, új státuszt, új szerepet vállal. Ez a változás teszi lehetővé számára például, hogy Erdélyben találkozzon a trónörökösrel és Lajos bajor királlyal, hogy később léghajózáson vegyen részt az olasz fronton, hogy találkozzon más, felsőbb körökben mozgó személyekkel.

75 Dobos Ilonát idézi KÜLLŐS 2008. 257.

76 GERGEN – GERGEN 2001. 81.

77 Dobos Ilonát idézi KÜLLŐS 2008. 258.

A második nagy epizód, az író jelölése szerint ötödik rész, galíciai megbízatását írja le. Bár itt is objektivitásra törekszik, írásának e része már kevesebb konkrét adatot tartalmaz, bár így is megszámlálhatatlanul sok nevet közöl, történetfűzése sokkal személyesebb. Saját élményein keresztül igyekszik bemutatni a front mögött elbújó munkát. Már rendszeresen tekint ki a történetből, a kronológiai sorrendet saját gondolataival szakítja meg. A több helyszínen is jellemző jelenségeket egységben jeleníti meg. Gyakran kissé szaggatott a gondolatmenete, melyért többször maga is elnézést kér, itteni adatai a háború végén tűntek el, így továbbra is csupán emlékeire és megváltoztatott tudósításaira támaszkodhat.

A galíciai harcmegőzőre való érkezése más kihívások elé állítja, ide már konkrét segítői feladatokkal érkezik. Bizonytalansága kézzel fogható egészen addig a pontig, míg célját sikerül megtalálnia, és Önfeláldozó segítővé nem válik. Ez a választott szerep sokszor felülírja tudósítói munkásságát, és végig jelen van a könyvben. Időben elhelyezve nem a kapott megbízása, vagy az első kórházba való megérkezése a második sorsforduló életében, hanem amikor Galíciában akadályokba ütközik, és hazaküldik, azonban a Budapestre tartó vonatról hirtelen elhatározásában egy másik irányba tartó vonatra ugrik át.

A tudósítói munkássága itt sokban hátráltatja segítői funkcióját, mivel Tisza spiclijének vélik, és munkáját nem hogy elősegítik, hanem inkább hátráltatják. Ennek a problémának a megoldása sok erőfeszítésébe kerül. A társadalmi dimenzió szintjén érzékelhető változás, hogy segítői státuszának köszönhetően belehelyezkedik a katonatársadalomba. A frontokon megélt viszontagságok ihletik belőle az első verseket is, amelyek Költőnévé is előléptetik. Hazatérése növérehez ébreszti rá őt arra, hogy bizony a megélt események nem csupán erkölcsi növekedést jelentenek életében, hanem komoly sebeket is maguk után hagynak; sok téren Megtört Nőként tér így vissza a háborúból.

Itt kívánom megjegyezni az élettörténetek következő fontos tulajdonságát: hogy minden, ami az élettörténetben szerepel a múlt része. Az író ennek a múltnak a rekonstrukcióját végzi el a szövegben: bizonyos történéseket kiemel, azokba beleszövi saját interpretációját, másokat pedig elhallgat.<sup>78</sup> Az író mind az erdélyi tudósítását, mind az olaszországi és galíciai fronton végzett munkásságát megörökítőnek itéli, de nem tesz említést az ezen időszakok közötti eseményekről. Kivétel ez alól, mikor megemlíti, hogy az erdélyi helyreállítási munkálatokban vett részt. A további kutatás kérdése, hogy vajon miért hallgatja el ezeket az információkat? Miért választja ki csak az Erdélyben és a frontokon töltött időszakot, és miért nem foglalkozik az azok közötti történésekkel? Milyen motivációk játszhattak szerepet ebben?

A harmadik nagy egység, egyben a hatodik rész az olaszországi fronton végzett munkája idején tapasztaltokról szól. Az olasz frontra való megérkezése újabb változásokat hoz az életében. A harc tér közelsége, a félelem, a társadalmi rend

---

78 NIEDERMÜLLER 1988. 383.



teljes káosza olyan helyzeteket hoz magával, melyben akár elvei feladása is előfordulhat. (Harmadik sorsforduló: halál közeli élmények.) Ilyen például az alkohol mellőzésének elve, vagy ragaszkodása azokhoz a dokumentumokhoz és jegyzeteihez, melyeket a harctéren gyűjtött, írt.

Az olasz harctérre már erősebb katonai támogatottsággal érkezik, így munkája kevesebb akadályba ütközik. Lehetővé válik az is, hogy egyfajta státuszt nyerjen el, tiszteletbeli segítőjévé váljon különböző hadosztályoknak, a tiszti étkezdében ehessen, és még a tiltott röpcédulák gyűjtését is „megúszhassa”. Segítői és újságírói munkásságának is köszönhetően a tábori lelkészekkel és az ápolónőkkel egyenrangú státuszban munkálkodhat.

Teleki grófné közbenjárásának köszönhetően olyan megbízotti szerepkört kap, mely segítségével kiterjesztheti tevékenységi körét, azaz házasságkötések, végrendelek „jegyzőjévé” válhat. Kiemeli, hogy a végrendelek során milyen sok katonát kísért el a halálig. Összességében úgy értékeli, hogy gyakran nagy küzdelmek árán sikerült elérnie a magyar katonák helyzetének megoldását, javítását, és bár kudarcai is jócskán akadtak, azért nagyban hozzájárult sok jó ügy lebonyolításához. Külön kiemel néhány példát, mint a katonadiákok helyzetének megoldását (szabadság a vizsgáikra), és főként az orvosdiákok szabadságotlansági problémáit, a házasságkötések és gyermekek ügyeit, és a hadisegély folyósításának gondjait.

Az író nő gyakran olyan közelinek ábrázolja a szívéhez a magyar katonákat, hogy egyfajta gondoskodó anyaszerepet tulajdoníthatunk neki, olyan kifejezéseket használ, mint „az én katonáim” vagy „magyar katonáim”. Szívén viseli minden beteg magyar katona sorsát.

Az oderzói offenzíva során rendkívüli bátorságot mutat, amikor megvárja az ellenséges csapatok támadását, életveszélynek kitéve önmagát, és három napon keresztül ápolónői szerepben segít a kevés kiegészítő személyzetnek. Híven ábrázolja azt a lelkiállapotot, ami a halálra való várakozást kíséri, azt a félelmet és bizonytalanságot, ami ezt a helyzetet jellemzi.

A menekülés alatt betegen ismét egy kiszolgáltatott helyzetben találja magát, ismét menekülő státuszba kerül, és megtörve nyugtázza a háború tragikus hatását szerett országára, és otthonára, Erdélyre is. A negyedik nagy sorsforduló ábrázolása már csak említésként jelenik meg a könyvben: ez pedig a tágabb értelemben vett Haza elvesztése. A könyvben azt is megemlíti, hogy a háború után is igyekszik a károsultak megsegítésének folyamatát előrelendíteni, például egyik elindítója a „Menyasszonyi Láda Alapnak” (1935), mely azokat a fiatal lányokat kívánja hozzásegíteni hozományuk kiegészítéséhez, megalapozásához, akik édesapjukat a háború során elveszítették. Ezek az utalások, és az utolsó oldalon található romantikus hangvételű leírások egy olyan nő alakját igyekeznek bemutatni, aki szűkebb (család, otthon), és tágabb értelemben vett Hazájának elvesztése ellenére is hisz a feltámadásban, és vállalja a társadalom által ráruházott szerepeket: a hazafias, gondoskodó „Anya” szerepét.

Az identitás megingása (később annak újraalkotása, megtalálása) ugyan erősen kötődik a pszichoszociális dimenzióhoz,<sup>79</sup> a román betörés, az otthon elvesztése azonban mind társadalmi, mind kulturális változásokat eredményezett az egyén életében, valamint az adaptáció eszközei is ezek által determináltak. Az is kérdés, hogy mennyire tekinthetőek az újságíró adaptációs gyakorlatai relevánsnak ebben a korban, mennyire nevezhetjük életét, életpályáját, döntéseit „tipikusnak”.<sup>80</sup> A háború hatására sok család maradt csonkán,<sup>81</sup> és főként a román betörés által sújtott területeken sokan maradtak otthon nélkül, sokan nem tértek vissza, új életet kezdve más területeken. Kamenitzky Etelka ebből a szempontból azok közül a kulturális mintákból választott, melyek a kort meghatározták: a haza szolgálatába állt, olyan szerepet vállalt magára, amit egy középosztálybeli, értelmiségi nő ebben az időszakban magára vállalhatott.

A változások és azokhoz való alkalmazkodás vizsgálata esetén fontos szemügyre venni azokat az elemeket is, amelyeket az egyén minden fordulat ellenére magával visz.<sup>82</sup> Ezen a téren érdemesnek tartom megjegyezni, hogy az önéletírás egyik legjellemzőbb, legfontosabb vezérfonala az író megrögzött kíváncsisága a katonatemetők, általában a halott katonák iránt. Vissza-visszatérő jelenetek a temetőjárásai, és azoknak a neveknek a felsorolása, melyeket ezek során sikerül feljegyeznie. Ő maga is megemlíti, hogy sajátos kötelességének érzi azt, hogy az otthon maradt családtagok információt kaphassanak a halottuk hollétéről, és ezzel egyfajta megnyugvást nyújthasson nekik. Ahol lehet a halott katonák iratait, leveleit, fényképeit is összegyűjti.

## TANULSÁGOK

Kamenitzky Etelka élettörténete a hétköznapi (vagy nem mindennapi) élet, „*a valóság epizódokba öntött, ciklusokba rendezett megjelentése, mesélőjének (vagy írójának) személyes szempontjai szerint válogatva és személyes sorsával összekapcsolva*”,<sup>83</sup> mely foglalkozásának köszönhetően összekapcsolódik a történelmi eseményekkel. Tudományos szempontból releváns történeti, művelődéstörténeti adatokkal szolgál, valamint néprajzi, kulturális antropológiai, szociológiai szempontból is hasznos következtetésekre juthatunk általa, hiszen megjelenik benne az önéletírásra jellemző három modalitás, azaz a „*történeti tudat, amely [...] át van hatva a hivatalos történelemmel, a változás társadalmi reprezentációja, amely lehetővé teszi a múlt objektíválását és végülis az idő személyes képe.*”<sup>84</sup>

79 Ebben tartoznak: az egyén szubjektív véleménye, állandósága és egymás utáni fázisai. MADELBAUM 1982. 41.

80 MADELBAUM 1982. 39.

81 MOHAY 2000. 781.

82 MADELBAUM 1982. 40.

83 KÜLLÖS 2008. 260.

84 NIEDERMÜLLER 1988. 385.

valamint rávilágít arra a társadalmi átlépésre, amit az egyén saját életében bejárt (*intragenerációs mobilitás*),<sup>85</sup> válaszokat ad a sorsfordulók hatásaira a különböző dimenziók területén, és arra, milyen (kulturálisan meghatározott vagy egyéni) reakciók léphetnek fel ezek hatására az egyén életében. A biográfiák jellemzője, hogy terjedelmükben, retorikai megoldásaikban, kompozíciójukban közel állnak a regényhez,<sup>86</sup> így talán az irodalomtudomány, a narratológia területén is fontos lehet.

Úgy gondolom, munkában kimutattam, hogy ez az elbeszélés is követi „*az élettörténet koncepcióját*”-t, ami „*azt jelenti, hogy az individuum mint egy összefüggő történetet tekint saját életpályáját*”, és „*ezt egy meghatározott pontról szemlélve mint jelentésteli események sorozatát*”<sup>87</sup> rekonstruálja. Történetfűzése „*beleilleszkedik a múlt eseményeinek a jelen szituáció eshetőségeinek keretében történő folyamatos újraszervezésébe.*”<sup>88</sup> E rekonstrukció „*során az egyén múltjának azokat a vonatkozásait mutatja be, amelyek megfelelnek a jelen szituációnak, azaz relevánsak annak a jövőre-orientált szándéknak az értelmében, amely az egyén jelenlegi akcióit irányítja.*”<sup>89</sup> A haza szolgálatába állt segítő és újságíró né visszatekintésére is ez a jellemző: a jelen szituációból néz vissza, és úgy építi fel munkáját, hogy olyan múltat mutasson be, ami reményt nyújt a jövőre nézve.

---

85 MOHAY 2000. 774.

86 KESZEG 2011. 191.

87 NIEDERMÜLLER 1988. 381.

88 NIEDERMÜLLER 1988. 385.

89 NIEDERMÜLLER 1988. 385.

## IRODALOM

- ÁDÁM Éva (Kamenitzky Etelka)  
1919 *Hadak útján: az Olt partjától a Piavéig*. Budapest: Magyar Szépirodalmat Pártolók Egyesülete.
- BÁLINT Sándor  
1942 *Egy magyar szentember*. Orosz István önéletrajza. Budapest: Bálint Sándor.
- BORNEMAN, John  
1999 Elbeszélés, genealógia és történeti tudat: a széthulló személyiség. In: N. Kovács Tímea – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Budapest: Kijárat Kiadó. 197–216.
- DÉGH Linda  
2001 *Nagyszékelytől Delphi-ig: Egy magyarországi német életútja (1943-1974)*. Debrecen: Ethnica.
- DIÓSZEGI Anna  
2001 *Életem története*. Székelyudvarhely: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó.
- DOBOS Ilona  
1958 *Szegény ember vízzel főz*. Életrajzi vallomások. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- FARKAS Gyöngyi  
2015 Irén szerint a világ. Egy szatmári paraszttasszony története. *Korall* 16. évf. 60. sz. 111–139.
- GERGEN, Kenneth. J. – GERGEN, Mary M.  
2001 A narratívumok és az én mint viszonyrendszer. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat Kiadó. 77–119.
- GYÓRI Klára  
1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.
- HOPPÁL Mihály – KÜLLÖS Imola  
1972 Parasztönéletrajzok – paraszti írásbeliség. *Ethnographia* LXXXIII. évf. 284–292.
- HOPPÁL Mihály – KÜLLÖS Imola – MANGA János  
1974 *Emlékül hagyom...* Budapest: Gondolat Kiadó.
- JOVCHELOVITCH, Sandra  
2001 Szociális reprezentáció és narrativitás: A közélet története Brazíliában. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat Kiadó. 175–188.
- KESZEG Vilmos  
2002 *Homo narrans*. Kolozsvár: Komp-Press.

- 2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. 283–310.
- 2011 *A történetmondás antropológiája*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 165–194.
- KISGYÖRGY Zoltán
- 2010 *Kamenitzky Etelka (Mementó)*.  
[http://www.3szek.ro/load/cikk/34479/kamenitzky\\_etelka\\_memento](http://www.3szek.ro/load/cikk/34479/kamenitzky_etelka_memento)  
 [2014.11.27. 22:36]
- KOCSIS Rózsi
- 1987 *Megszépült szegénység*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.
- KOÓS Imre
- 1960 *Summásélet*. Miskolc: Borsodi Szemle.
- KÜLLŐS Imola
- 1982 A személyes dokumentumok kutatása a magyar folklorisztikában. In: Küllős Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer*. (Documentatio Ethnographica 9.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport. 163–173.
- 1988 Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In: Vargyas Lajos (szerk.): *Magyar Néprajz V*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 251–266.
- LÁSZLÓ János
- 2001 Előszó. Narratív pszichológia: új megközelítés a pszichológiában. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat Kiadó. 7–14.
- LÉVAI Katalin
- 2000 *A nő szerint a világ*. Budapest: Osiris Kiadó.
- MANDELBAUM, David G.
- 1982 Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: Küllős Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer*. (Documentatio Ethnographica 9.) Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport. 29–45.
- MCAADAMS, Dan P.
- 2001 A történet jelentése az irodalomban és az életben. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat Kiadó. 157–174.
- MOHAY Tamás
- 2000 Egyének és életutak. In: Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 760–790.
- NAGY Olga
- 1986 Asszonyok elbeszélései. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXX. évf. 1. sz. 35–41.
- NIEDERMÜLLER Péter
- 1988 Élettörténet és életrajzi elbeszélés. *Ethnographia* XCIX. évf. 3-4. sz. 376–389.

- PÁ CZKÁN Éva  
2002 *Kopasz föld. Mentalitás- és szövegvizsgálat egy élettörténet elemzésének alapján.* (Kriza Könyvek 13.) Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
- PÁ SZKA Imre  
2007 *Narratív történetformák a megértő szociológia nézőpontjából.* Szeged: Belvedere Meridionale.
- RICOEUR, Paul  
2001 A narratív azonosság. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia.* Budapest: Kijárat Kiadó. 15–25.
- SÉLLEI Nóra  
2001 *Tükröm, tükröm... Író nők önéletrajzai a 20. század elejéről.* Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- TENGELYI László  
1998 Élettörténet és önazonosság. In: Tengelyi László: *Élettörténet és sors-esemény.* Budapest: Atlantisz Könyvkiadó. 13–48.
- THOMAS, William Isaac – ZNANIECKI, Florian  
1958 *The Polish Peasant in Europe and America.* New York: The Gorham Press.
- ZSADÁNYI Edit  
2006 *A másik nő. A női szubjektivitás narratív alakzatai.* Budapest: Ráció Kiadó.

## NÉPI GYÓGYÁSZAT ÉS MAI TERMÉSZETES GYÓGYMÓDOK EGY FELVIDÉKI FALUBAN

A népi gyógyászat évezredekken keresztül felhalmozott természetismeretre, tudásra támaszkodik. Összefügg a szokással, hagyománnyal, magatartás rendszerrel,<sup>1</sup> ugyanakkor misztikus-babonás elemeivel a népi hitvilágnak is része.<sup>2</sup> E tudásnak a legfőbb hordozói egykor a falvak közösségeiből kikerülő gyógyító specialisták, az egyszerű falusi emberek voltak.<sup>3</sup> Nemzedékeken átörökített tapasztalataikra, megfigyeléseikre építve a betegségek legkülönfélébb fajtáit kezelték orvos nélkül.

Mára ez a tudás populárisává vált a társadalom minden szintjén. Ez nem véletlen, hiszen napjainkban a médiában megannyi fórumon köszönnek vissza az egészségmegőrző tippek. Újra megjelentek a hagyományos, természetes gyógymódok, teret hódít az alternatív gyógyászat. Ennek köszönhetően sokak figyelme fordul egy egészségtudatosabb, természetközeli életmódra. Az orvostudomány sem hagyja figyelmen kívül a természetes anyagok gyógyerejének fontosságát és a gyógynövények kémiai hatóanyagainak vizsgálatával a gyógyszeripar is törekszik arra, hogy hasznosuljon ez a tudás.

Amikor a népi gyógyászat témaköréből választottam kutatási témát, főként e hagyományos tudásanyag 21. századi továbbélése, illetve „újrahasznosítása” érdekelt. 2015-ben megkezdett terepmunkám kutatási helyszínékként a Kisalföldön (mai Szlovákia) található Béla települést választottam. A helyszín kiválasztásában az motivált, hogy szülőfalumról van szó, így sok szempontból ismert közegben tudtam gyűjteni. Az is fontos volt, hogy a falut nem lakják sokan, így megvalósítható volt egy egész települést lefedő kutatás, hiszen gyakorlatilag sikerült szinte minden felnőtt lakossal interjút készítenem. További motiváció volt számomra, hogy a Felvidék eléggé elhanyagolt a népgyógyászati kutatásokat illetően, így egy új, eddig szinte teljesen feltáratlan területet tudtam vizsgálni.

A kutatás során érdeklődtem az új alternatív, valamint a régi hagyományos gyógyászat formáiról, használatáról, gyógyító ételek alkalmazásáról, szentelményekkel való gyógyításról, bűcsújáráshelyek csodás gyógyulásairól, pszichoszomatikáról, a lakosok egészséggel szembeni magatartásáról, hogy képet kapjak szülőfalum egykori gyógyító hagyományairól, valamint a településen ma alkalmazott természetes gyógymódokról is. Fontos kérdés volt számomra, hogy

1 HOPPÁL 1990. 693.

2 HOPPÁL 1990. 693.

3 VASAS 2009. 16.

Bélán milyen arányban vannak jelen az újabb, és a régebbi gyógymódok, valamint, hogy hogyan élnek ezek egymás mellett? Érdekel az is, hogy mennyire és milyen módon tört be az említett faluba az alternatív gyógyászat?

Kutatásom célja az volt, hogy összehasonlítást végezzek szülőfalum hagyományos és mai gyógyítói gyakorlata között. Az összegyűjtött adatokat egyenlőre – jelen dolgozatban is – leíró jelleggel foglaltam össze. Erre épül majd a későbbiekben egy átfogóbb, elemző kutatás, ahol szülőfalum hagyományos gyógyítói gyakorlatának változásvizsgálata, és a modern alternatív gyógyászati eljárások megjelenése áll majd a középpontban.

## A TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA

Béla község a Kisalföldön (mai Szlovákia) belül a Vág és Garam folyók között terül el, és ezzel a névvel is illetik e vidéket. Ennek a területnek nincs egységes népi kultúrája, a Vág folyó sem alkot kulturális határt. Olyan területtel van tehát dolgunk, amelynek sem a földrajztudósok, sem a lakosság külön nevet nem adott, és kultúrája is átmeneti jellegű.<sup>4</sup>

Az első írásos emlék 1138-ból említi a falut, ezzel Szlovákia legöregebb települései között van számon tartva. A vidéken 1138-ban II. Béla uralkodott. A török időkben a település nagyon megrongálódott és a lakosság innen elmenekült. A törökök kivonulását követően a falu ismét új életre kelt. Béla falva 1732-ben Tersztyánszky József tulajdonaként volt számon tartva, aki Esztergom alispánja volt. Az itteni lakosság 1755-ben elérte a 348 lakost, valamint ekkor már iskola is működött itt. Ezután 1770-ben Török András (Árva megye főispánja) tulajdona lett, akinek a nevéhez fűződik a templom és a kastély építése.

Az 1900-as években, a faluban 481 római katolikus vallású, magyar ajkú lakost számláltak. Az itt élők nagyrészt földműveléssel foglalkoztak, vagy a nagybirtokokon dolgoztak. 1945 után több szlovák nemzetiségűt is betelepítettek ide, azonban a faluban ma is kilencven százalékban magyar ajkú közösség él.

A lakosok manapság az építőiparban, vagy a faluhoz közel lévő gyárakban dolgoznak. Működik itt énekcsoport is, kultúrprogramokat és társadalmi rendezvényeket az aprófalú számára a CSEMADOK szervezi. „Béla falu őrzi hagyományait, de nem azért, hogy skanzen váljon belőle, hanem azért, hogy éljen,” – fogalmazta meg a község polgármestere.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> LISZKA 2002. 232.

<sup>5</sup> VARGA 2008. 44–49; 89; 60.



## A NÉPI GYÓGYÁSZAT ELEMEI

### Gyógyítók Bélán

A gyógyító személye a beteg számára fontos tényező, ugyanis közvetíti a gyógyulásba vetett hitet, mely nélkül nincs javulás. Az orvostalan paraszti társadalom kitermelte gyógyító specialistáit. Ezek jó kezű emberek voltak, találékonyságukkal kiváltak a tömegeből. A specialistákon kívül gyógyítóként általában olyan asszonyok működtek, akikre férjük távollétében otthon rászakadt a háztartás, gyereknevelés, állatok gondozása, a gyerekek gyógyítása. Közülük az ügyesebbek bizonyos tapasztalatokra tettek szert, s így segíteni tudtak tágabb környezetükben is.<sup>6</sup>

Körülbelül az ötvenes évekig működtek az ország egész területén az úgynevezett parasztorvosok, tudós gyógyító emberek, kenőasszonyok, csontrakók, falusi foghúzóok stb. Bennük és képességeikben az egyszerűbb emberek feltétlenül hittek. Bízta népi gyógyítóikban már csak azért is, mert a közösség tagjaiból kerültek ki, értettek a nép nyelvén.<sup>7</sup> Megegyezett szemléletük és magatartás rendjük. Grynaeus Tamás egyik írásában fogalmazta meg, hogy ez a megértés hiányzik ma az orvos és páciense kapcsolatából, ezért él olyan elevenen manapság is a hagyományos gyógyítói gyakorlat.<sup>8</sup>

A népi gyógyítók legtöbbször azokban a falvakban fordultak elő, ahol szegényebbek voltak az emberek. Ezenkívül meghatározó tényező volt a falu elszigeteltségének mértéke is.

Hatvan-hetven évvel ezelőtt a Bélához közel lévő Párkányban sem működtek még orvosok, – ahol egyébként ma a faluhoz legközelebb elhelyezkedő egészségügyi ellátás van – így a falusiak orvoshoz Kéméndre, Esztergomba, illetve Muzslára jártak lovaskocsival. Kisebb bajok esetén otthon maguk kezelték problémájukat, ahogy azt a következő interjú részletben is olvashatjuk: „*46-ban születtem, mi nekünk a falunkba orvosok nem voltak, úgy-hogy mink úgy nőttünk föl, hogy ha torkunk fájt, akkor sós - langyos vízzel gurguláztunk. Ha a légcsőnk fájt vagy a mellkasunk, akkor mindig disznósírrá bekente olyan vékonyan, aztán gyócsot, [...] én vígkípp arra nem emlékszek, hogy orvos nálunk vót vagy mink vótunk.*”<sup>9</sup>

Egy másik adatközlő szerint: „*Fogorvos meg minden 10. faluba vót, borbély húzta a fogat, meg a sebeket is ő kötötte, ez nálunk is vót, neki vót a tinktúra, bekötötték a sebet.*”<sup>10</sup>

---

6 VASAS 2009. 44–45.

7 HOPPÁL 1990. 714.

8 GRYNÆUS 1998. 162.

9 Tamás Terézia (70)

10 Szalay Imre (73)

A faluban tevékenykedtek még csontrakók és bábák is. Egy - kettőt név szerint is említettek a lakosok. Ilyen volt a Pöse néni és az Antal bácsi. Pöse néni bába volt, de a ficamokat is helyre tudta rakni. Antal bácsi pedig csontrakóként működött. Adatközlőim elmesélték, hogy ha lábuk, vagy kezük megrándult, akkor a falusi csontrakó a testrészt először vagy megköpködté, vagy zsírral bekente. Ezután kitapogatta a ficam helyét, s végül egy nagy rándítással pillanatokon belül helyre rakta a végtagot. Egyik adatközlő mesélt arról is, hogy a falunktól nem messze lévő Sárkány nevű faluban tevékenykedett egy javasasszony: *„Én arra emlékszek, hogy amikor én gyerek vótam, vót Sárkányon egy asszony » A sárkányi asszony« ilyen népi gyógyász. Még a bátyám volt beteg. Mikor kicsi volt olyan nehezen lélegzett, osztán, hogy anyám mondta, hogy eekőne vinni a sárkányi asszonyhó. Osztán, hogy a derekára kötötte úgy vitte,<sup>11</sup> és hogy valami gyógyszerert vagy mit ajánlana. A sárkányi asszony azt mondta, hogy »Jó van lányom majd én segítek. Nincs annak a gyerekek semmi baja, de adok én neked füvet és azt főzzítek meg, a gyereket meg tegyítek...« – még azok a vessző kocsik vótak – ...»tedd bele a gyereket, az alá meg tedd azt a edínyt meg bele azt a gyógyszerert azokat a füveket, oszt az egisz kocsit takard le.« Egyszer csak a bátyám olyan mélyeket kezdett lélegezni, és egyszer csak olyan hurut meg minden föltört belüle. Oszt a bátyámnak nem lett semmi baja, addig meg mindig olyan nehezen lélegzett, és utána émút. [...]és mikor betegek voltak mindig a emberek hozzá mentek. Ilyen füvesasszony vót.»<sup>12</sup>*

Meséltek az adatközlők olyan asszonyokról, férfiakról is a faluban, akik még egy öt-tíz éve éltek, értettek a füvekhez, járták az erdőt. Ők tanították, ismertették meg a gyógynövényekkel az érdeklődőbb falusiakat.

Mint láthattuk körülbelül hatvan-hetven éve még működtek Bélán és környékén a különböző gyógyító emberek: füvesasszonyok, csontrakók, bábák. Működésüket azonban a szocialista rendszer kiszorította.<sup>13</sup> Ezt a jelenséget az aprófaluban saját magam is tapasztaltam, ugyanis az idősebb és a fiatalabb korosztálytól a természetes gyógymódok nem álltak távol. A középkorúaknál viszont erősen megfigyelhető volt a kommunista rendszer hatása, és felfogása. Ennek ellenére a falusiak többsége nem tartja elvetendőnek az otthoni, természetes anyagokkal történő gyógyítást. Kisebb problémák esetén általában adatközlőim valamilyen egyszerű, otthon is megtalálható szerrel próbálták magukat meggyógyítani. Ma is legtöbbször akkor fordulnak orvoshoz, amikor már nagyobb a probléma. Amíg lehet, addig a természet adta lehetőségeket használják ki, szemben a szintetikus gyógyszerekkel.

---

11 A két falu 6,1 km távolságra van egymástól.

12 Pathó Erzsébet (90)

13 KOLTAY 2002. 169.

## Rontó cselekvések, mint a betegség okozói Béla népi gyógyászatában

Régebben úgy hitték, hogy a betegség okozói valamilyen úgynevezett betegségdémonok vagy boszorkányok, de ezeknél fontosabbnak tarthatók a rontó cselekvések sokféle fajtái. A rontást végezheték tárgyak segítségével vagy, nézéssel (igézés-igízis), illetve szóval, átkozódással.<sup>14</sup> A népi gyógyításban az „irracionalisnak” tartott gyógymódok közül legerősebben a szemmel verést tartották meg. Úgy tartották, hogy az tudott szemmel verni, akinek erős fekete szemöldöke van.<sup>15</sup>

Bélán is gyűjtöttem össze ehhez kapcsolódó adatokat, tehát itt is megfigyelhető, hogy milyen mélyen megmaradt ez a hagyomány. A faluban említették a piros szint igézés ellen, amelynek bajelhárító szerepe van. Elháríthatta a rontást az is, ha fordítva adták rá a gyermekre a trikót, vagy kifelé kinyalták a szemét. Igézés ellen egyfajta praktika volt, hogy bögrébe tettek vizet, és abba három égő fadarabot. Bélán ma is él olyan asszony, aki még most is csinál szenes vizet szemmel verés esetén.

Az analógiás gondolkodásmód is megjelent a település betegséggel, gyógyítással kapcsolatos elképzelései között. Ez tükröződik vissza a következő interjúban elmesélt cselekményben: *„Meg vót, hogy lányokká belementünk tóba, de tele vót piócává és a egyik lány terhes vót. Vót ott egy asszony, aki mondta, hogy rádobom a piócát, oszt az mondta neki, hogy ne dobd rám a piócát mer terhes vagyok, de rádobta, de odakapott, és mikor megszületett a kislánya, rendesen olyan a arcán mintha oda nyomták volna a piócát. Én saját magam is megníztem, télleg rajta vót. Eztet tudom, hogy nem szabad odanyúni puszta kézzee. Inkább zsebkendővee.”*<sup>16</sup>

A rontó cselekvések egyik legfőbb ellenszerei a ráolvasások voltak. Az első adatok ezekre a szövegekre a 15–16. századból adathatók. A boszorkányperек anyagában, és a 20. századi gyűjtésekben is láthatóvá válik, hogy ez a gyógyító hagyomány folyamatosan átvészelt az elmúlt évszázadok változásait. Talán éppen azért, mivel ezeket bárki nem ismerhette, csak a gyógyító specialisták.<sup>17</sup> Csak a kezelés alkalmával lehetett kiejteni a különféle szövegeket, elmondásuk egyenértékű volt a gyógyítással.<sup>18</sup> Általam kutatott faluban sajnos már nem sok adatot tudtam ezzel kapcsolatban felgyűjteni, viszont egy pár azért mégis akadt: *„Vót ilyen mondóka, hogy mondtuk „Árpa van a szemedbe” és vissza válaszolt rá, hogy »Nem igaz«, és akkor egy párszor ezt így eemondtuk, és hogy attú émit.”*<sup>19</sup>

Ha pedig valaki szeplős volt, akkor a következő mondókát énekelték: *„Fecskét látok, ragyát hányok, gyöngyszemeket hajigálok.”*<sup>20</sup> Volt még egy mondóka

14 HOPPÁL 1990. 707.

15 VAJKAI 1987. 152.

16 Gajdos Ilonka (77)

17 Talán emiatt sem tudtam ehhez kapcsolódóan a kutatott településen adatot felgyűjteni.

18 HOPPÁL 1990. 711.

19 Sztranyák Katalin (67)

20 Kanozsai Erzsébet (68)

tyúkszemre is: „Tyúkszem, kijön az újhoid oda kell menni a kerítéshez, háromszor meg kell dörzsölni a földbe mezítláb, és télleg elmút. Az köllött mondani „újhoid újuljon, tyúkszem múljon.”<sup>21</sup>

A ráolvasásnak a gyógyításban meg volt a maga funkciója annak ellenére, hogy manapság az irracionálisnak tartott gyógymódok tárgykörébe sorolják. Amíg a mondókát mondogatta a javasasszony, addig a beteg csak rá koncentrált, és megnyugodott. Így a gyógyító egyrészt könnyebben tudott betegével foglalkozni, másrészt lelkileg is ráhangolódott a gyógyításra, gyógyulásra.

Mindemellett fontos, hogy a gyógyításnak meghatározott helye és ideje volt. A házban a tűzhely és a küszöb volt a gyógyító cselekvések színhelye, átmenetet képeztek ezek a helyek a kinti és a belső világ között, ezért különösen alkalmasak voltak a varázslatok színteréül.<sup>22</sup>

Ehhez hasonló funkciót töltöttek be Bélán a szoba sarkai. Néhány adatközlőm beszámolt arról, hogy otthon olykor-olykor szentelt vízzel meglocsolták ezeket a helyeket, hogy ne érje rontás illetve egyéb baj a családot. A gyógyító cselekmény időpontja is sokszor meghatározó volt. Így például a már említett, tyúkszemet gyógyító mondókát, újhoid idején kellett mondani.

## GYÓGYÍTÓ TECHNIKÁK BÉLA NÉPI GYÓGYÁSZATÁBAN

### Fizikai hatások

A fizikai hatásokhoz sorolható a meleg és a hideg gyógyító szerepe, fürdözések, gőzölés illetve masszírozás. Ezekre a gyógyító eljárásokra is volt adat szülőfalumban. Például meleg kenyérhéjat tettek a fájós derékra, vagy menstruáció, illetve felfázás esetén meleg téglára ültek, vagy felmelegített üveget tettek a hasra. A gőzölés gyógyító hatásával kapcsolatban is gyűjtöttem anyagot: felfázás esetén az egyik hölgy kannába tett cickafark teával gőzölte át beteg testrésztét.

A meleg víz gyógyító hatásait használták más eljárásokban is. Például gyógynövényeket (citromfűvet, kakukkfűvet, mentát stb.) szórtak a fürdővízbe, és abban fürödtek, relaxáltak.

Fontos gyógyerőt tulajdonítottak a fürdőzésnek is.<sup>23</sup> Bélán is előszeretettel látogatták és látogatják ma is különböző operációk után a gyógyfürdőket, amelyek megtalálhatók Bajmócon, Gyúgyön, Nagymegyeren, Trencsénben, Martinban, Pöstyénben. Nagyon közkedvelt volt még a Pati fürdő, amelyet gyógyvize mellett iszapos gödre tett híressé. Ezzel az iszappal kengették magukat a faluból oda látogatók, mivel az iszap elmondásuk szerint jót tett a bőrnek.<sup>24</sup>

21 Hugyivár Erzsébet (71)

22 HOPPÁL 1990. 712.

23 HOPPÁL 1990. 717.

24 HOPPÁL 1990. 717.

Hoppál Mihály vélekedése szerint a forró és a hideg víz gyógyító erejébe vetett bizalom nem véletlen, ugyanis felgyorsítja a vérkeringést, s ezáltal megkönnyíti a betegség, a felgyülemlett mérgek kiizzadását, kiürítését a szervezetből.

Külön csoportot alkotnak a mechanikai eljárásokon alapuló technikák. Ilyenek voltak a sebek kivágása, a kelések kiszúrása, masszírozás, így például adatközlőim elmondása szerint fejfájás esetén, a fejen kétoldalt lévő ütőeret kell masszírozni. Ezekhez a mechanikus gyógmódokhoz tehát sokszor nem kellett más csak a gyógyító kéz és akarat.<sup>25</sup>

A következőkben olyan gyógmódokat fogok bemutatni, amelyekben valamely anyag felhasználásától remélték a gyógyulást.

## KÜLÖNFÉLE ANYAGOKHOZ KAPCSOLÓDÓ GYÓGMÓDOK BÉLA NÉPI GYÓGYÁSZATÁBAN

### **Emberi váladékok**

A gyógyítás hitvilágában szinte mindenhol a földön mágikus erőt tulajdonítottak az emberi és állati eredetű váladékoknak, s ezeket gyógyszerként alkalmazták.<sup>26</sup> E váladékok sorából elsőként az emberi nyálat említeném. Erről általános vélekedés volt, hogy sebek fertőzésének megakadályozására szolgál. Adatközlőim a nyálat, mint gyógyító szert, szúnyogcsípés esetén ajánlották. Az emberi váladékok közül még a fülzsír került elő, mint gyógyító anyag kipállott száj esetén.

Vannak adataink továbbá az anyatej, valamint az emberi és állati ürülék felhasználásáról is. Sokszor alkalmazták a vizeletet is például, mint gyógyító szert.<sup>27</sup> Adatközlőim konkrét példaként hozták fel, azt az esetet, amikor az egyik lakosnak eltávolították a fél tüdejét, és az illető vizeletet ivott remélve, hogy ez majd segít neki rendbe jönni. A helyiek vélekedése szerint ez segített is neki felépülni a műtét után, még mindig él és egészséges. A faluban a vizeletet egyébként még nagyon sok mindenre felhasználták, így például sebeknél vagy alkoholmérgezés ellen. Ilyenkor a részeggel megittatták a vizeletet, illetve említették azt is, hogy hasfájás esetén úgynevezett „hugyos ruhát” borítottak a fájó testrészsre. Beszámoltak arról is, hogy a szomszédos Muzslán – ahol annak idején sokan szenvedtek tüdőbetegségben – szintén gyógyítottak vizelettel. Az interjúk arra engednek következtetni, hogy a vizeletet a legtöbbször, mint gyulladáscsökkentő szert használták. A gyógyszer megválasztása, mint láthattuk nem csak a gondolkodást tükrözte, hanem a pillanatnyi lehetőségeket is.

---

25 HOPPÁL 1990. 718.

26 HOPPÁL 1990. 719.

27 VARGA 2002. 190.

## Állati eredetű anyagok

Az állati eredetű anyagok – szemben a gyógynövényekkel – nagy többségben a mágikus eljárásoknál voltak használatosak, az állatok viselkedéséhez kapcsolódó asszociációk okán.<sup>28</sup>

Az állati anyagokat bár a gyógynövényekhez képest jóval kisebb számban alkalmazták vidékünkön, mégis a betegségek széles skáláján felhasználták mind külsőleg, mind belsőleg. Ezek az anyagok egyébként is jelen voltak a mindennapos étrendben, így nem véletlen, hogy a gyógyításban is szerepet kaptak. Legtöbbször a tejtermékeket említették adatközlőim, mint állati eredetű gyógyító szert. Falumban forrázásnál égésnél, vagy egyéb sebekre használták a túró, tejfölt, aludttejet, emésztési problémára a kefir, savót. A részeggel tejet itattak alkoholmérgezés ellen, az író pedig jó volt gyomorra.

A tejtermékek után széles körben alkalmazták még az állati eredetű zsiradékot is. A szakirodalomban is található erre adatot, így például nyúl-, medve-, sőt gémházat, borzszírt.<sup>29</sup> Vérszegénység esetén említette adatközlőm a csukamájolajat, illetve ugyanezt ajánlották még csontokra is.

A borzszír használatára szülőfalumban is találtam példát. Sokan tudják, hogy az idősebb korosztálynál gyermekkorban nagyon elterjedt volt a zsiros ruha alkalmazása lerakódott hurut esetén. A zsiros ruhát ráborították a mellkasra, majd erre száraz ruhát, vagy káposzta levelet tettek még, hogy az dunsztban legyen. Ez segítette a hurutot felszaggatni. Egyik huszonéves adatközlőm gyógyította ezzel a kisfiát gyógyszer helyett. Az ismert gyógymódon annyit változtatott, hogy disznózsír helyett borzszírt használt. Elmondása szerint ez sokkal egészségesebb, mint a disznózsír, ugyanis a borz növényevő, és megeszik sok gyógynövényt is, ami hasznos. Ez az ötlete a helyi hagyományokból táplálkozik, falusiaktól halott a borzszír jótékony hatásairól. A környékbeli pincéknél a vadászok gyakran ritkítják a borzállományt. Zsírját tőlük lehet beszerezni, illetve állítása szerint patikában is kapható. A borzszírt, mint gyógyító szert Schram Ferenc is említi *Reformkori néprajzi gyűjtés Tolna megyéből* című cikkében: „*Házi gyógyszerek gyanánt szolgál a zsír; lúdzsír, nyúlzsír, borzszír, disznózsír, szarvaszsír [...]*”.<sup>30</sup> Varga János is gyűjtött fel Kárpátalján ehhez kapcsolódóan adatot: „Tüdőbetegségre borz, sünn, kutya, kígyó zsírját, húsát kell fogyasztani.”<sup>31</sup>

Disznózsírt, birkaanyagút használtak borogatásra, masszírozásra, kenőcsök készítésére is.<sup>32</sup> Így például falumban nagyon elterjedt és divatos lett az utóbbi egy-két évtizedben a disznózsír felhasználásával készített körömvirág krém. Egyik adatközlőm a következőképpen készíti el ezt a krémet: „*Egy marék apró-*

28 HOPPÁL – TÖRŐ 1975. 45.

29 HOPPÁL 1990. 720.

30 SCHRAM 196. 575.

31 VARGA 2002.

32 HOPPÁL 1990. 720.

*ra vágott körömvirágot (virág, levél, szár is legyen benne) lábasba tesszük, fél margarinton sístergésig megpároljuk, lefedjük és félretesszük. Másnap megint tüzre tesszük, de már csak melegítjük, harmadnap is ugyanígy, de már teszünk hozzá egy kevés olajat is, hogy a krémünk puhább legyen. A kész krémet dobozokba öntjük, és hűtőbe lezárva tároljuk.*"<sup>33</sup>

A körömvirágkrém elkészítésére olyan adatot is hallottam, hogy a megfőzött virágot, a kocsonyáról leszedett zsírral keverték össze.

Még egy nagyon egyedi esetet, és egy ehhez kapcsolódó gyógymódot sikerült feljegyeznem. Egy adatközlőm a galambvért ajánlotta tyúkszemre, mivel fiatal korában nagyon sok kijött a kezén. Ezt a fajta gyógymódot úgy alkalmazta, hogy a vért rácsepegette a tyúkszemekre. Elmondása szerint azóta se jött ki egy sem. A gyógymódot az egyik munkatársa ajánlotta neki, aki otthon tartott galambokat. A galambvérrel történő gyógyítás szintén évszázados hagyományokra tekint vissza.<sup>34</sup>

Tovább lépve az állati anyagok között, gyógyító eszközként használja az egyik hölgy csontritkulás ellen a tojáshéj őrleményt. Ebből minden nap eszik egy kis kanállal. Az őrleményt egy ismerősétől kapta, aki majonéz gyárban dolgozik. Mint említette a gyárban rengeteg tojáshéj maradt fenn, amit ismerőse úgy hasznosított, hogy a fennmaradt héjakat haza vitte, és otthon nagyon finom porrá őrlölte.

Fontos megemlíteni az állati gyógyító anyagok között még a mézet is, amely az élet számára nélkülözhetetlen vegyületeket tartalmaz. A méz gyógyító erejét az orvostudomány is elismerte, és gyógyhatásával egyre behatóbban foglalkoznak.<sup>35</sup>

A mézen kívül számos egyéb, az ember számára kiváló gyógyhatású tápanyagot állítanak elő a méhek. Ilyen például a propolisz, melyet a népi gyógyászatban használtak légúti gyulladások, aranyér, hólyagok, tyúkszemek, ekcéma, rovarcsípés, vágás és mindenféle külső sebek esetén. Bélán az egyik szülő szokta légúti betegségben szenvedő kislányát gyógyítani propolissszal, valamint a szert többen ajánlották még fejfájásra is.

A méhek által előállított termékeken túl maga a méhcsípés is használható a gyógyításban. Általában valamilyen fájó testrészen szokták alkalmazni ezt a módszert a fájdalom elmulasztására. Egyik adatközlőm maga is járt a faluban működő méhész házaspárhoz derékfájási problémái miatt. A méhcsípéssel való gyógyítás az utóbbi években ugyancsak nagy divat lett.

33 Psenák Monika (53)

34 Már egy 16. századi magyar orvos-gyógyszerési könyvben az Ars Medica-ban is feltűnik a galambvér, mint állati eredetű gyógyító anyag. Bővebben lásd: VAJKAI 1943. 257. Gunda Béla egy, a Medicusi és borbélyi mesterség című könyvről írott ismertetésében szintén említi a galambvért. A 16. században keletkezett mű a magyar népi orvoslás egy nagyon értékes forrása, nagyon sok archaikus és ritka gyógymódot mutat be. Ezek között található a galambvér is, mint hatásos szemgyógyító szer. GUNDA 1993. 697.

35 VASAS 2009. 39–40.

Az állati eredetű szerek között is fontos gyógyító szer a nyál. Egyik adatközlőm szerint lábán lévő sebének gyógyulását házi kedvencének köszönheti. Elmondása szerint az állatok megérik a betegséget, így neki is kinyalogatta, és begyógyította az állat a sebet.

Évszázadokon keresztül használták továbbá a piócat is – más néven nadályt – gyógyításra. Nyelvemlékeinkben már a 13. századtól előfordul a *nadály* szó és a régi orvosi könyvekben, köztük Pápai Páriz *Pax Corporisa* is ajánlja használatát gyógyításra. Adatközlőim körében is nagyon elterjedt volt a pióca alkalmazása. Az öregebbek közül a legtöbben legalább egyszer kipróbálták életükben. Így például rossz vér esetén,<sup>36</sup> visszerekre, fájdalom csillapításra, magas vérnyomásra.

## Ásványi és mesterséges anyagok

A népi gyógyászat elemei közé tartoznak bizonyos mesterséges anyagok is. Ezekhez nagyrészt patikában, illetve boltban hozzá lehet jutni. Mivel itt nem orvos által felírt receptekről van szó, ezért ezek a népi gyógyászat tárgykörébe sorolandók.

Bélán ilyen volt például a petróleum, amellyel gyógyították a torokgyíkot, vagy fájós mandulát pucolgatták petróleumba mártott libatollal. Begyulladt szemre a hipermangánt említették adatközlőim. Kölnit herpeszre, timsót borotválkozásnál, sós vizet gargalizálásra, szódabikarbónát gyomorrontásnál, svéd-cseppet rák ellen használtak. Továbbá egyik adatközlőm használta strumma ellen a Béres Cseppet, illetve apósánál megfigyelték, hogy amikor szedte a cseppeket, enyhültek epilepsziás panaszai.

## Alkohollal való gyógyítás

Alkohol segítségével is nagyon sok mindent gyógyítanak a faluban. Ezzel fertőtlenítik a sebeket, gyulladásokat, fertőzéseket, továbbá mosogatják vele a visszereket. Sörrel öblítik a haját, hogy fényes legyen, illetve sört felmelegítve szokták alkalmazni a hangszálakra is.

Egyik adatközlőm említette menstruáció esetén a forraltbort, amely elősegíti a tisztulást. Továbbá ezt adták szülés után is az asszonynak, hogy erőre kapjon. A vörös bort ajánlották alacsony vérnyomásra, a pálinkát pedig magas vérnyomás ellen. Mint ahogy egyik adatközlőm is elmondja, sok féle – fajta alkohol szolgálja az egészség megőrzését: „*Nekem a nagyapám az soha nem ivott ilyen pálinkát, de a vörösbor az mindig ott vót. De olyan sűrű vót, oszt mondta nekem, gyere*

<sup>36</sup> A rossz vér jelentheti az alvadt vért, öreg vért, ilyennek tekintették például a menstruációs vért, illetve egyéb, betegségek, sérülésekből származó alvadt, vagy öreg, beteg vért. A pióccal ezt az öreg vért szívatták ki, hogy a vér cserélődjön.



*fiam ezt idd meg, ez orvosság. Nagyanyám csinát dió likőrt, az ilyen ződ volt. Minden reggel megivott egy stampedlit, egízsíges vót. Meg a gyalogbodzábú csinátak bort, és azt ajánlotta orvos is, hogy jó.*<sup>37</sup>

Már a középkorban sem volt ismeretlen az alkohol, mint gyógyító szer. A szerzetesek készítettek gyógyliköröket, gyógypálinkákat stb. Erős fertőtlenítő hatása miatt sok betegségnél gyakori gyógyító eszköz volt.

## **Gyógyítás szentelményekkel**

„Szentelmények az egyház által alapított szent jelek, melyek a szentségekkel analóg módon lelki hatásokat jeleznek és érnek el az Egyház könyörgése folytán.”<sup>38</sup> A római katolikus egyház szentelményei a népi hitvilágban, mint mágikus tárgyak játszottak jelentős szerepet elsősorban a lakosság körében.<sup>39</sup> Elsőként a szentelt vizet említem, amivel a szoba sarkait szokták meghinteni, hogy elmúljon a betegség a háznál. További szentelmény a húsvéti szentelt barka, melyet Bélán elégettek, és annak a hamuját a fájós fogra tették. Arra is találtam adatot, hogy ezt a barkát torokfájás esetén lenyelik. Itt említeném még meg az imával, hittel való gyógyítást, melyre szintén tudtam adatot szereznii falumban: *„Most operátak szívre [...]ráram adták a utolsó kenetet, de mégis a Jó Isten gondóta, tán még nem köllök oda. És látod, itt vagyok. Mondták is, hogy nem marad meg a testvír; de én annyit imádkoztam. Úgy imádkoztam: Istenem még maradjak meg, hogy még egy cseppet tudjam a templomot gondozni, és látod itt vagyok. Én ebbe hiszek. Miatyánkot meg a hiszek egyet szoktuk imádkozni, meg a Most segíts meg Mária. Este mikor síri csönd van, akkor mondom a rózsafűzért. Megköszönöm a Jóistennek, hogy megsegített.*”<sup>40</sup>

A szentelmények gyógyító erejébe vetett hit az, ami segít olykor egy-egy betegség leküzdésében. A ráolvasások után ez a második olyan gyógymód, mely a legnagyobb hatást gyakorolta a beteg lélekre.

## **A búcsújáró helyek szerepe a népi gyógyászatban**

„A búcsújáró helyek felkeresésének egyik oka – írja Bálint Sándor – abban rejlik, hogy az ember testi és lelki bajaiból felgyógyulást találjon.”<sup>41</sup> A legtöbb búcsújáróhelyen áll valamilyen „szent kút” vagy gyógyforrás, amelyben megmosás a zarándokok fájós testrészeit, illetve vizét belsőleg is használják külön-

37 Ipolyi György (64)

38 BARTHA 2007. 946.

39 PÓCS 1981. 650.

40 Bajtek Ilonka (76)

41 BÁLINT 1994. 218.

féle betegségek esetén. Leggyakrabban szembetegséggel, béna végtagokkal, reumával, köszvénnel, gyógyíthatatlannak tartott betegségekkel érkeznek a betegek a búcsújárás helyekre.<sup>42</sup> A szenthelyeket felkeresők úgy tartják, hogy a szentkút vize megtisztítja a lelket a bűnöktől, a testet pedig a rituális tisztálanságoktól, betegségektől. Bélán a falusiak két búcsújáróhelyet látogatnak: a Kürt határában lévő *ciglédi búcsújáróhelyet*, valamint Bényben a *bényi kutacs-kát*. Mindkét zárandokhelyen áll egy szentkút.

A ciglédi búcsújáróhely a 18. században már látogatott hely volt. Egy Mária jelenés vonzza ide minden pünkösdhétfőn a híveket. A kút vize elsősorban szembetegségeket gyógyít. „A hagyomány szerint egy helyi zsidó birtokos, akinek a földjeit ingoványossá tette a forrás vize, több alkalommal is be akarta tömetni a forrást, de az egyre tisztább lett. Ezután az eltömésére odahordott trágyát béreseivel széthordatta földjeire, mondván:» ha így van így van. Legyen akkor Szűz Mária kútja a tiszta, szennytelen. « Ezt követően a beteg felesége is meggyógyult.”<sup>43</sup>

A másik nagyon fontos búcsújáróhely a környéken a Bény településen található *kutacska*. „A hagyomány szerint a szentkút vizét még maga Szent László fakasztotta kardjával. Később a kút közelében többször láttak Mária-jelenést. Egy helyi gazdag ember (a ciglédihez hasonlóan) többször is be akarta temetni, de állatai elpusztultak, a forrás meg mindegyre kiforrtta magát.”<sup>44</sup> A kútnál pünkösdhétfőn, Nagyboldogasszony (augusztus 15.) és Kisboldogasszony (szeptember 8.) napján tartanak búcsút.<sup>45</sup>

Adatközlőim szintén beszámoltak a kutak gyógyító erejéről. Elmondásuk szerint a mai napig megmossák búcsújárás napokon a kút vizében fájó testrészüket, és a „gyógyító” vízből haza is szoktak vinni. A búcsújáróhelyek szerepe nem pusztán a testi „sebek”, betegségek gyógyulása miatt fontos, lelki feltöltődést is adnak.

## Gyógynövények

A gyógynövények a természet „ingyen” gyógyforrásai. A modern orvostudomány tulajdonképpen a mai napig nem vált el a népi gyógyásztól, mivel a növények gyógyító hatását e tudományág is hasznosítja a korszerű gyógyszerek alapanyagaiként. Felhasználásuk népszerű még az illatiparban, valamint kivonataikat megtalálhatjuk a táplálékkiegészítőkben is. Bizonyos gyógynövények, amelyek

42 JUHÁSZ 2002. 143.

43 LISZKA 2002. 256–257.

44 LISZKA 2002. 256–257.

45 LISZKA 2002. 256–257.

beváltak, bekerültek az orvosi gyakorlatba is, ahonnan aztán tudományos értékeléssel gazdagodva vissza kerültek a népgyógyászatba.<sup>46</sup>

A gyógynövények mai napig tartó használatát fenntartotta az a tény, hogy mindig kéznél voltak, valamint hogy hatásuk bizonyítható. A mindennapi sikeres használat után újra meg újra alkalmazták őket. Nem véletlen, hogy ily módon megőrződtek a gyógyító gyakorlatban.<sup>47</sup>

A hagyományos, természetes gyógymódok között településünkön szintén a gyógynövények használata a legelterjedtebb. A faluban a legkedvesebb és a legtöbbit emlegetett gyógynövények közé tartozik – az általánosan ismert és széles körben alkalmazott – a csipke, hárs, csalán, kamilla, bodza, bojtorján. Ezeket főként tea formájában fogyasztják, illetve a hársat, kamillát, bodzát, csalánt fürdés céljából is. Egyik adatközlőm elmondása szerint, ez a fürdő jó *pacsirt*,<sup>48</sup> és bárányhimlő esetén is, mivel mérsékeli a viszketést.

A gyógynövényeket a faluszéli mezőkön, illetve saját kertjeikből gyűjtik össze a lakosok. Ehhez kapcsolódóan megfigyelhető divat jelenség lett az utóbbi években, hogy a kertekben kis házi fűszer illetve gyógynövényeseket alakítanak ki. Itt főként olyan fűszernövények vannak jelen, mint a kakukkfű, oregánó, illetve nem fűszernövény, de jelen van a menta, citromfű és a levendula. Ezeket nem csak ételek elkészítéséhez használják, hanem betegségek ellen is, tea formájában. A kakukkfű főleg köhögés csillapító hatásáról ismert, a citromfűvet és oregánót megfázásos betegségeknél szokták alkalmazni. A mentát májproblémákra is ajánlották, a levendulát pedig főleg nyugtató hatása miatt alkalmazzák. Téli időszakban – a levendula kivételével – ezeknek a növényeknek a szárított keverékét tea formájában, megfázás megelőzése vagy kezelése céljából használják.

Nyilvánvalóvá vált számomra az interjúkból az is, hogy Bélán az egyik legkedvesebb gyógynövény a bojtorján, melyet sokan gyűjtenek. Ahogy a következő interjú részlet is rámutat, a növénynek többféle funkciója is van: „*Bojtorjánt, mikor epére operáltak akkor azt ittam. Itt Mária udvaron szedtem, és az sebre is jó, fűroszteni benne, meg pakóni rá.*”<sup>49</sup> Egy másik adatközlő szerint: „*Bojtorján mindenre jó gyomorra, köhögésre.*”<sup>50</sup>

Kevésbé ismert gyógynövény a papsajt. Leveléből készített teáját arcüreggyulladásra alkalmazta egy hölgy. Egy másik főzet, amit sokan használnak, a fehér bab hüvelyéből készített tea, amit cukorbetegsége ajánlottak. Adatközlőim elmondása alapján a főzet Maria Treben könyvének a hatására terjedt el.

Szintén nagy divat a gyermekláncfűből készített méz fogyasztása. Ezt szinte kivétel nélkül minden női adatközlőm legalább egyszer kipróbálta. Elsősorban

46 VASAS 2009. 32.

47 HOPPÁL 1990. 721.

48 A *pacsirt* adatközlőm elmondása szerint egy olyan bőrbetegség, amely csalánszerű kiütésekkel és viszketéssel jár.

49 Szalay Erzsébet (71)

50 Varga Mária (60)

légcső betegségekre ajánlották. Az ötletet egymástól vették, a gyógymód konkrét forrását nem tudták megnevezni.

Köszvényre az egyik adatközlő, a zsurló teát alkalmazta. A kitartó zsurló tea kúra után elmondása szerint rendbe jött. A gyógymódra egy otthoni szlovák könyvben talált rá.<sup>51</sup>

*„Mezei zsurlót szedtem évekig és annak ittam a teáját. Minden nap egy tea belőle, mer má nem tudtam lábra áni csak feküdtem. Az orvos is azt mondta, hogy van amikor jobb, de osztán megint visszagyün és sose lesz jó. [...] Olyan dí felé, mikor olyan idő vót, és olyan helyen kellett szedni, hogy ne porolódjon. Autóktú távol, aztán azt megszáritottuk, összemorzótuk és tiszta üvegekbe tettük. Aztán, amikor teának főztük, akkor letakartuk kilúgozódjon, aztán az izületekre.”<sup>52</sup>*

Napjainkban nagyon sok problémát okoznak a szív- és érrendszeri betegségek, természetesen ezekre is vannak házi gyógymódok. Az egyik adatközlő erre a betegségre használja – a gyógyszeres kezelést kiegészítve – a galagonya teát.

A magas vérnyomás sem elhanyagolható betegség napjainkban. Erre a problémára a fagyöngy teáját ajánlotta egy idősebb hölgy. Elmondása szerint ő is ezzel kúrálja magát. A kúra általában 6 hétig tart, majd kis szünet után újra megismétli. A fagyöngy tea normalizálja a vérnyomását, e mellé nem kellett gyógyszert szednie. A tea alkalmazását unokája ajánlotta neki.

A kisebb sebek gyógyítása szintén azok közé az esetek közé tartozik, amivel még manapság sem szaladnak orvoshoz. Erre mostanság a legelterjedtebb gyógynövény az aloe vera, ami a legtöbb embernél otthon megtalálható. Ez is egy olyan növény, amely korábban egyáltalán nem volt ismert. Az utóbbi 5-10 évben került használatba, az üzletekben megjelenő kínálatnak és az aloe vera termékek forgalmazására specializálódott cégek terjedésének köszönhetően. Vanak növények, amelyeket a népi gyógyászatban csak egy meghatározott betegségre használnak.<sup>53</sup> Hasonló ilyen új, közkedvelt növény még a kövirózsa is, amit fül problémáknál alkalmaznak. Használata könnyű és praktikus. Adatközlőim elmondása szerint, csupán a leszakított virág húsos levelét kell összenyomni, melynek nedvét azonnal lehet a fülbe csepegtetni.

A falusiak említettek még néhány olyan gyógynövényt, amelyeknek használatát érdekesnek véltem a gyógyítás terén. A következő adatokból kiderül, hogy valóban sok problémára létezik gyógynövény. Például a szegfűszeg jó fogfájás ellen, a cékla leve rák ellen, a karácsonyfa ágból készített főzet tisztítja a légcsövet. A csattanó maszlagot egyik adatközlőm említette fogfájásra, mivel zsibbaszt. Azt is megjegyezte használatáról hogy, nem szabad belőle sokat inni, mert meg lehet tőle bolondulni. Hasmenés ellen a szarkalábtea hatásos. A feketeszeder májtisztító. Ökörfarkkórónak a leve jó égési sérülések ellen. Azt is megemlítették,

51 A férfi által használt könyv adatai: Macku, Kreiča: *Atlas liečivých rastlín. [Gyógynövények atlasza]* Vidavateľstvo Slovenské Akadémie, Bratislava, 1964.

52 Szalay Imre (73)

53 HOPPÁL – TÖRŐ 1975. 38.

hogy dinnyemagot és szőlőmagot jó összerágni, mivel ezekben is nagyon sok vitamin van. Torokfájásra jó a meggyfa ágából készített főzet. Hashajtónak must. Fülfájás esetén meleg gabonát tettek öreg zokniba, és azt kellett a fülre rakni. Sebekre, hegekre használták a mályvarózsát. Rühre tejfölbe tettek kamillát és azzal kengették. Régebben kenyérsütésnél a kemence szélére sokszor tettek gyümölcsöket, amelyek megaszalódtak a melegtől. Ezt a falusiak megfőzték levesnek, melyet sokszor ettek megfázások idején. Továbbá olyan is volt, hogy a tűzhely szélén egy picit megszáritották az alma héját, és abból főztek teát megfázás ellen. Nagyon sokat emlegették még a búzacsírárt, melyből málét (biracs, kóttos, csiripiszli) is szoktak készíteni. Adatközlőim közül sokan tavasszal a csírákat ledarálják, és minden nap egy kiskanállal bevesznek belőle. A búzacsíralé elmondásuk szerint a téli hónapok után nagy vitamin bomba a szervezet számára.

Mint láthattuk Bélán a gyógynövényeket használják külsőleg és belsőleg is. Belsőleg általában a növény főzetét alkalmazzák, külsőleg pedig sebre, kelésre, daganatra teszik valamely részét. A faluban alkalmazzák a média által propagált és legitimált gyógynövényeket is, a hagyományos, általánosan ismert gyógynövények mellett. Sok új dolog is bekerült a használatba, és emellett a régi praktikákat is újra felfedezték. A hagyományos gyógyítási módszerek inkább azoknál a családoknál érvényesültek jobban, ahol a szülők is, nagyszülők is aktívan őrizték a mindennapokban e hagyományokat.

## SAJÁTOS GYÓGYÍTÁSI PRAKTIKÁK

Mint azt az előzőekben láthattuk, az emberek a faluban előszeretettel alkalmazzák a gyógynövényeket. A következőkben arról szeretnék áttekintést adni, még milyen egyénileg kipróbált új módszereket alkalmaznak.

A megfázás mellett a torokfájás a másik leggyakrabban előforduló megbetegedés. Torokfájásra az egyik középkorú falusi férfi, egy saját gyógymódot fejlesztett ki. Ha jelentkezik a probléma, pirítósz kenyeret eszik, akkor is, ha nehezen nyeli le, és utána sós vízzel gargalizál. Neki ez mindig segített, ezért azóta is mindig így csinálja. Ez az ötlet saját tapasztalat alapján született.

Szintén újszerű gyógymód a beteg ízületekre használt étkezési zselatin. Ötven éves adatközlőm elmesélte, hogy a már összekocsonyásodott sűrű zselatint a fájó részre tette, és ahogy kezdett felolvadni, úgy szívódott be a porcokhoz. Ezt naponként kétszer alkalmazta, reggel és este. A kész zselatint meg is kellett ennie, azért hogy hatásosabb legyen. Ezt a gyógyítási praktikát az interneten találta Szabó György a „bükki füvesember” honlapján.<sup>54</sup> Elmondása alapján a televízióban lett

<sup>54</sup> Szabó György, ismertebb nevén a *Bükki füvesember* napjaink egyik legismertebb gyógynövényeket alkalmazó gyógyító embere, népi gyógypraktikái az interneten is fellelhetők. Online elérhetősége: <http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogynovenyei> Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 06

figyelmes erre a gyógymódra, mikor Gyuri bácsi az egyik tv-csatornán interjút adott. Ezután pedig megkereste az interneten Gyuri bácsi honlapját, és ott találta meg a konkrét receptet.

Hasmenés esetén a helyi fazekasok pálinkába kevert fekete borssal itatták a beteget. Ezt manapság ugyancsak szokták a faluban használni. Gyomorrontásra egyesek kovásztalan kenyeret (maceszt) fogyasztanak. Véleményük szerint hatásos volt. Ugyanerre ajánlották még a borostyán teát. Aranyérre kúp helyett alkalmazza egy hölgy az „Indulóna” nevű körömvirág kéz krémet, valamint ugyanez a hölgy említette még, hogy menstruációs fájdalmaknál sok citromos teát szokott inni. Fülgyulladásnál étolajat szoktak csepegtetni a fülbe. Továbbá létezik olyan eljárás is, hogy papírból tölcserűt formálnak, egyik végét meggyújtják, másik végét pedig a fülbe helyezik. Sokak szerint ez is segít.

A faluban néhány éve lehet kapni hidegen sajtolt tökmagolajat is, amit egyébként a Magyarországon is ismert Bott Frigyes készít. A falubeliek is szoktak tőle vásárolni étkezési céllal. A tökmagolajat használják prosztatata problémáknál, húgyúti megbetegedéseknél és még számos más betegségénél. Az egyik hölgy arról számolt be, hogy a tök magjából készített olaj pozitívan hat menopauzána a női szervezetre.<sup>55</sup> A tökmagolaj egykor számos vidéken (Őrség, Muravidék) készített termék volt. Ma az egészséges táplálkozás divatjának fellendülésével újra nagy népszerűségnek örvend.

Megfázás esetén mesélte egyik adatközlőm, hogy gyermekkorában otthon volt egy érdekes gyógyítási praktikájuk: *Ha meg télleg észrevette így a anyukánk, hogy hát ha nátha kerűget, az vót a legérdekesebb, hogy hát ugyi villany akkor nem vót, hanem cilinder lámpa vót. A lámpának fönt, ahogyan így a lángja ment mindig, megpírították olyan füstössen eztet a kenyérnek a haját, és akkor mindig azt köllött besszippantani. Akkor jó megtrüsszögtetett és valahogyan úgy – úgy segített úgy jó vót. Nem az vót, hogy orrcsepp, vagy valami. Nem ismertük télleg csak-csak ez vót.*<sup>56</sup>

Vérszegénységre említették a vörösborral összekevert tojássárgáját. Továbbá ajánlották még gyomorsavra a kovászos uborkát. Valaki pedig tojással kenegette a megdagadt, vízzel meggyúlt lábat.

Herpeszre is volt nagyon érdekes eset. Egy férfi elmondta, hogy ki szokta égetni oly módon, hogy a kés pengéjét forrosítja meg a tűzhelynél, és ráteszi a hólyagra. Elmondása szerint ilyenkor a vírus hatása azonnal megszűnik és gyorsabban gyógyul a seb. Ezután varr keletkezik, ami pár napon belül eltűnik. Ezt a számára nagyon praktikus módszert adatközlőm sehol nem tanulta, maga kísérletezte ki.

55 Pável Ágoston, a szalafői töktermelésről írott cikkében is megemlíti a tökmagolaj gyógyhatását. Leírja, hogy használták szorulás és vesekő ellen, vesehűlésre, valamint vizeleti zavaroknál. PÁVEL 1949. 152.

56 Tamás Terézia (70)

## A PREVENCIÓ MÓDSZEREI

A változatos gyógymódok mellett manapság nagyon divatosak lettek a különféle egészségmegtartó, preventív eljárások. Elsőként a böjtöt is helyettesíteni kívánó tisztító kúrát említem. A téma kapcsán egy középkorú férfi elmesélte, hogy ő is végzett két éve tisztító kúrát: „*Gyermekláncfű mikor má eevirágzott, annak a szárai az meg oxidánsokat kiviszi a testbű, pucúja a testet, meg virtisztító hatású. Meg a leveleibű salátát szoktak, az is olyan. Osztán ez a keserű só aztat föl köll oldani vízbe, meg a grepfruitnak a levit, oszt lefekünni miné közelebb wc-hő. Kipucút, osztán, hogy milyen szine vót azt ne akarja senki kérdezni. Utána jó könnyen érezte magát a ember. Azí csinátam, mer mindig ilyen rossz közérzetem vót, utána könnyen éreztem magam, könnyebben mozgott a ember. Olyan frissen.*”<sup>57</sup>

Maguk a tisztító kúrák az egészség megőrzés, prevenció, egészséges és tudatos táplálkozás tárgykörébe vezetnek minket. Napjainkban a média megannyi fórumán hallhatóak az ilyen jellegű tanácsok, reklámok, írások. Talán nem meglepő, ha a gyógymódok, praktikák sorában ezek is megjelennek a vizsgált településen.

Egyre több fiatalnál fordulnak elő problémák az emésztéssel, bélrendszerrel. Ilyen problémára alkalmazza egy fiatal férfi a faluban, szintén kapszulák helyett a savót és a kefir, amelyek számára nagyon hatásosak.

Nagyon sokszor emlegették még a barackmagot is, amit nyersen fogyasztanak, mivel adatközlőim elmondása szerint gátolja a rákos sejtek kialakulását. Azt tapasztaltam, hogy ez is divatos dolog lett.

A gyógynövények használatán kívül más alternatíva is előfordult a faluban gyógyulás céljából. Itt egyedi eseteket lehet csak említeni, van, aki a divatos étrendkiegészítőket használja, más a pszichotronikát.<sup>58</sup>

Volt olyan, akit elmondása szerint kézzelkötéssel gyógyítottak meg, és hozzáfűzte, hogy persze hit nélkül ez sem működött volna. A lelki állapot, és a testi egészség kapcsolatára is többen utaltak: „*Az biztos, aki magát nem tudja túl tenni a problémáján, az lelki betegsége hoz, az száz százalék. Hát hogyha valaki idegeskedik mindig nem mástól van a gyomorideg se, meg ha valaki olyan rettenően, hogy nem tudja magából kiadni az aznapi fájdalmat, az is hoz egy csúnya betegsége.*”<sup>59</sup>

A falusiak nagy többsége nagyon fontosnak tartotta a gyógynövények mellett a betegség megelőzéséhez, és elmulasztásához a hitet, valamint a nyugalmat. Általánosan elfogadott vélekedés volt, hogy a lélek a testtel igenis összefügg, és ha nem kiegyensúlyozott a lélek, akkor a test megbetegszik.

57 Mészáros Lajos (64)

58 *“A pszichotronika legfontosabb feladata a gyógyítás! A betegségek gyógyítása a szellem és a lélek erejével, visszaadva ezzel a test, lélek, szellem egységét, az EGÉSZséget. Ki lehet javítani vele a lélekben és a szellemben létrejövő elváltozásokat (melyek a betegségeket okozzák) és ez által a test meggyógyul. Hatékonyságát az önmagunkba és Istenbe vetett hit és a szeretet ereje adja.”*

Forrás: <http://www.pszichotronika.com/hu/Pszichotronikarol/> Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 07

59 Tamás Terézia (70)

## A TUDÁS MEGSZERZÉSÉNEK FORRÁSAI

A mai tudást a lakosok – ahogy az interjúzások kapcsán nyilvánvalóvá vált – egyrészt szülőktől, nagyszülőktől, ismerősöktől sajátították el. Másrészt újságokból, televízióból, rádióból, internetről szerezték.

Külön ki kell emelni Maria Treben „Az egészség Isten patikájából” című könyvének hatását. A népszerű munkát 1985-ben adták ki először német nyelven, majd 1990-ben magyarul is megjelent. A magyarországi kiadás, és 2015-ös kutatásom között 26 év telt el. A hosszú idő ellenére, még mindig sokan nyúlnak a könyvhöz. Továbbá előszeretettel keresnek hasznos ötleteket a lakosok Szabó György, azaz a „bükki füves ember” honlapjáról is.<sup>60</sup>

Azt is tapasztaltam, hogy a médiának, és modern telekommunikációs eszközöknek köszönhetően számos, eddig ismeretlen, nem alkalmazott praktika és szer használata (Aloe Vera termékek, különféle tisztítókúrák stb.) épült be a falusiak gyógyítói, egészség megőrzői gyakorlatába. Valóságos reneszánsza van most ezeknek a mi kis településünkön.

## TANULSÁGOK

A népi gyógyászatot, és az alternatív gyógymódokat előszeretettel alkalmazzák a Bélán élő emberek. Fiatalabbak és idősebbek egyaránt. Az is kiderült, hogy mely gyógynövényeket alkalmazzák előszeretettel, ezeket honnan szerzik be, valamint hogy a terület sajátos gyógymódja a borzszír használata. Láthattuk, hogy nagy divatja van a faluban is a Bükki Füvesember néven ismert Gyuri bácsi gyógymódjainak, és Maria Treben könyvének. Azt is megfigyeltem, hogy a kis házi fűszer-gyógynövényes szinte mindenkinél megtalálható. E növények használata nem igényel speciális tudást, általánosan elterjedt. Prevenció gyanánt, illetve kisebb problémáknál sokszor alkalmazzák a gyógynövényeket, de vállalják a kitarító hosszú kúrát, akár nagyobb betegségeknél is. A gyógyítói praktikák között találtam évszázados múltra vissza tekintő állati eredetű-, valamint ásványi-, mesterséges-anyagokat is. Ezek használatában a mai napig visszatükröződik a régi hagyományokra visszatekintő analógiás gondolkodásmód.

Mindezek mellett számos egyedi praktikát is sikerült adatolni. A falubeliek körében megfigyelhető volt az is, hogy a testi és lelki bajokat sokan egymásra kölcsönösen ható körülményként kezelték, a betegségek pszichoszomatikai hátterét tényként kezelték. Ehhez kapcsolódóan kell megemlítenünk, hogy a spirituális, mágikus gyógymódok sem hiányoznak a kezelési eljárások közül. Bélán tulajdonképpen ma is nyitottak az emberek a mágikus dolgokra, csak más formában. Manapság ez inkább a búcsújáráshelyek látogatásánál nyilvánul meg,

<sup>60</sup> A honlap elérhetősége: <http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogynovenyei>  
Utolsó letöltés dátuma: 2017. 02. 16



valamint az egyéni spiritualitás szintjén. Itt azokat az egyéneket említhetjük, akik kézzártéttal, illetve pszichotronika alkalmazásával gyógyultak meg.

Vélhetően a szocialista rendszer hatásának tudható be az, hogy adatközlőim közül a középkorosztály nem, vagy csak kevésbé tudott hozzá szólni a témához, ugyanis 1945 után a rendszer átszervezte az egészségügyet, ahol már nem volt helye sem a természetgyógyászatnak, sem a népi gyógyászatnak.<sup>61</sup>

A hagyományos gyógyításban a „régiek” mindig azt használták fel, ami megtalálható volt közvetlen közelükben. Az utóbbi egy-két évtizedben – ahogy az interjúkból is kiderült – minden karnyújtásnyira van, bármit meg lehet szerezni a különféle boltokból és az internetről. Ezáltal jelentősen kibővült az otthon használt gyógymódok köre. A kutatás során azt is megfigyeltem, hogy a régi, hagyományos gyógymódokat és az újabb eljárásokat sokszor össze is kombinálták. A kontinuitás és az innováció tehát egyaránt jelen van Béla település „házi” (nem hivatalos) gyógyítási technikáiban. Ebből következően arra a megállapításra jutottam, hogy a népi orvoslás és a természetgyógyászat vizsgált jelenségeit terepkutatásom során nem mindig lehetett elkülöníteni. A szorosan egymásba fonódó praktikák és anyaghasználat miatt úgy vélem, hogy a két gyógyítási rendszert szétválasztani nem minden esetben szerencsés. E különböző gyökerű gyakorlatokat ma már nehéz lenne, vagy nem is lehet kategorikusan szétválasztani.<sup>62</sup>

---

61 KOLTAY 2002. 169.

62 Ez a megállapításom szemben áll Koltay Erika következő állításával: „A népi orvoslást és a természetgyógyászat fogalmait nem szabad összekeverni, a két gyógyítási rendszert el kell különíteni. Különbséget kell tenni, hogy adott esetben népi gyógyításról van-e szó, vagy esetleg természetgyógyászatról.” KOLTAY 2002. 167.

## IRODALOM

BÁLINT Sándor

1994 *Búcsújáró Magyarok: A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest: Szent István Társulat.

BARTHA Elek

2007 Szentelmények. In: Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XII. köt. Budapest: Szent István Társulat. 946.

GRYNAEUS Tamás

1989 Európai gyógyító személyzet a harmadik világ országaiban. In: Babulka Péter – Borsányi László – Grynaeus Tamás (szerk.): *Síppal, dobbal...: hagyományos orvoslás az Európán kívüli népek körében*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 15–24.

1998 Lappongva gyógyítgató paraszt orvosok Szeged környékén a századfordulótól napjainkig. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Studia Ethnographicae* 2. Szeged: Móra Ferenc Múzeum. 1–30.

GUNDA Béla

1993 Medicusi és borbély mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből. *Ethnographia* CIV. évf. 696–697.

HOPPÁL Mihály

1990 Népi gyógyítás. In: Dömötör Tekla – Hoppál Mihály – Barna Gábor (szerk.): *Magyar Néprajz* VII. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 693–724.

HOPPÁL Mihály – TÖRŐ László

1975 Népi gyógyítás Magyarországon. In: Antall József – Buzinkay Géza (szerk.): *Népi gyógyítás Magyarországon*, Supplementum 7-8. köt. Budapest: Medicina Kiadó. 34–49.

JUHÁSZ Katalin

2002 „Tisztaság fél egészség”. A népi tisztálkodási szokások gyógyító vonatkozásai. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, lélek, természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 131–151.

KOLTAY Erika

2002 A természetgyógyászat és a népi orvoslás kapcsolata. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, lélek, természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 167–170.

LISZKA József

2002 *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest – Dunaszerdahely: Osiris Kiadó – Lilium Aurum Kiadó.

- PÁVEL Ágoston  
1949 Töktermelés és olajütés Szalafőn. *Ethnographia* LX. évf. 139–154.
- PÓCS Éva  
1981 Szentelmények. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 650.
- SCHRAM Ferenc  
1967 Reformkori néprajzi gyűjtés Tolna megyéből. *Ethnographia* LXXVIII. évf. 570-577.
- VAJKAI Aurél  
1943 Varjas Béla: XVI. századi magyar orvosi könyv. *Ethnographia* LIV. évf. 256–258.  
1987 *Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VARGA János  
2002 „Nyúlháj, daruháj, ha elmúlik, majd nem fáj”. Állati eredetű népi gyógyító szerek Kárpátalján. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, Lélek, Természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Budapest-Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 186–194.
- VARGA Mihály (szerk.)  
2008 *Belá 870 Béla*. Béla Község.
- VASAS Samu  
2009 Népi gyógyászat: kalotaszegi gyűjtés. Pomáz: Kráter kiadó.

## INTERNETES FORRÁSOK

Vollai Péter szellemsebész honlapja:

<http://www.pszichotronika.com/hu/Pszichotronikarol> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 07.)

Szabó György, a bukki füvesember honlapja:

<http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogy-novenyei> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 06)

## ERDÉLYI TÁNCOS-ZENÉSZ ADATKÖZLŐK „TESTKÖZELBŐL”

Tanulmányomban a magyarországi néptáncos szubkultúra és az erdélyi táncos-, zenész adatközlők viszonyát kívánom bemutatni. Több olyan eseménynek (táncház, néptánc tábor) voltam részese, ahol az ún. *hagyományörző* előadók kiemelkedő szereppel rendelkeztek. Nem csupán ottlétük, hanem tevékenységük (éneklés, zenélés vagy a táncolás) miatt is felkeltették a néptánc- és népzenekezdvelők figyelmét. A magyarországi táncantropológiai kutatások fókuszában eddig leginkább olyan tanulmányok szerepeltek, melyek a táncmozgalmak hatásáról számoltak be egy adott falu táncéletére, társadalmi kapcsolataira vonatkozólag.<sup>1</sup> Jelen írásban arra törekszem, hogy bemutassam az erdélyi zenész-, táncos adatközlők és a táncmozgalmak kapcsolatrendszerét, illusztráljam, hogy az adatközlőkkel való személyes találkozás milyen mértékben befolyásolja a táncmozgalmak viselkedését, valamint az események hangulatát.

Hipotézisem az, hogy a táncmozgalmak közösség az erdélyi táncos-zenész adatközlőkre olyan entitásként tekint, akik az autentikus népi kultúra területén autoritással rendelkeznek, a hiteles, hagyományos, eredeti és az autentikus népi kultúra tudói, forrásai,<sup>2</sup> mely képzetet felerősítheti a velük történő személyes találkozás, közös élmények.

Terepkutatásom során a csoport interakcióit, az adott események menetét vizsgáltam a résztvevő megfigyelés, interjúkészítés, helyszíni jegyzetelés, fotózás és terepnapló készítés módszerével. Tánc tábori adatgyűjtésemet kiegészítettem egy on-line kérdőívvel, melyben megkértem a válaszadókat, hogy az adatközlőkkel, tánc tábori, táncos élményekkel kapcsolatos kérdéseimre adjanak szöveges választ.

A következőkben tehát esettanulmányokon keresztül mutatom be a táncmozgalmakban fennálló adatközlő-kultuszt. A tanulmány első fejezetében ismertetem a vizsgált csoportokat, majd a kultusz kutatásról, hősökről és sztárokról teszek említést. Ezt követően bemutatom a választott terepet, majd az autentikussággal kapcsolatos értelmezéseket. Kutatásomban nem az „autentikus” fogalom meghatározása a cél, hanem az, hogy az általam vizsgált közösségek hogyan vélekedik a kérdéssről, miért válik fontossá az autentikusság és vajon mi az ideológia mögötti tartalom a szubkultúra értelmezésében. Végül az eredmények és a kutatás további lehetőségeinek felvázolásával zárom dolgozatomat.

1 Vö.: VARGA 2014., SZŐNYI 2014.

2 Itt a Bartók-Kodály féle „tisza forrás” elképzelései jelennek meg.

## A KUTATÓ ÉS A KUTATOTTAK

Szegedi egyetemista koromban ismerkedtem meg a néptáncsal. Másodéves néprajz alapszakos hallgatóként a – szak által kínált – táncantropológia, táncfolklorisztika szakirányon folytattam tanulmányaimat. Ekkor kezdtem el néptáncolni is, így egyetemi éveim során a táncsal nem csupán elméleti, hanem gyakorlati szinten is foglalkoztam, tánc csoportba és tánc házakba jártam. A választói<sup>3</sup> néptánc táborban először egy terep kutatás alkalmával vettem részt egyetemi oktatómmal és csoporttársaimmal.<sup>4</sup>

Kutatási céllal 2014 nyarától, egy külföldi mesterképzés keretein belül, látogatom a tánc táborokat.<sup>5</sup> Vizsgálatom elsődleges célja a tánc oktatás menetének megfigyelése volt, később az táborozók és a táborba hívott adatközlők interakcióit tanulmányoztam, mivel az első terep munkám során, a Kolozs megyei Györgyfalván,<sup>6</sup> egy számomra különleges esettel találkoztam. A tábor egyik estéjére egy híres cigányzenész, Kodoba (Cordova) Martin „Florin” érkezett.<sup>7</sup> A tánc házmozgalom körében jól ismert zenész látára az egyik táborozó nagy lelkesedésben tört ki és kijelentette, hogy meg akar vele ismerkedni, sőt úgy érzi, hogy még egy pálinkára is meg kell hívnia. Számomra a zenész jelenléte nem volt meglepő hatással, mivel más környezetben már találkoztam „Florinnal”. Néprajz szakos hallgatóként több lehetőségem is volt Erdélybe utazni, találkozni az idősebb táncosokkal, zenészekkel, közöttük terep munkát végezni, beszélgetni az „adatközlőkkel”. Az ilyen jellegű alkalmak azonban nem gyakoriak a néptánc kedvelők körében. Kutatásaim során többször is beszélgettem az erdélyi falusiakkal, személyesen ismertem a táborba vagy tánc házba hívott vendégeket, vagy a számomra ismeretlenekkel is könnyedén szóba elegyedtem. A kortárs tánc házias ismerőseim közül ezt többen is észrevették. Emiatt kérdeztek például arról, hogy honnan ismerem „Florint” vagy az ördögösfüzesi<sup>8</sup> Anna nénit, mikről szoktam velük beszélgetni, miért táncoltam „a visai bácsival”, milyen volt ez az élmény, satöbbi. Az effajta figyelem még jobban megerősítette bennem azt a feltevést, hogy az erdélyi falusi hagyományörző táncosok és zenészek fontos, jelentőségteljes személyekként vannak számon tartva a tánc házias szubkultúra körében.

---

3 Románul Răscruci.

4 Valamint a visai (Vișea, Kolozs megye) falusiakkal, akik az esti tánc ház folyamán tánc bemutatót tartottak.

5 Három tánc táborban kezdtem el kutatásaimat: Györgyfalván (Gheorghieni), Kalotaszentkirályon (Sâncraiu) és Válaszúton (Răscruci). A témában bővebben lásd: SZÉKELY 2016.

6 Györgyfalva (Gheorghieni) Kolozsvártól 8-10 km-re található település, ahol 2011 óta szervez a helyi Falu Kútja Egyesület nyári tánc táborokat.

7 Magyarpalatkai (Pălatca) zenész, a falu az erdélyi Belső-Mezőség egyik muzsikusközpontja, több zenész cigány család él és élt ezen a környéken, melynek legismertebbje a Kodoba család. KÖNCZEI 2009.

8 Románul Fișeușu Gherlii.

## A táncázás szubkultúra és az adatközlők

A többségi kultúrától eltérő kisebb társadalmi csoport szubkultúraként is értelmezhető, hiszen azonos normák, közös gondolkodás-, és viselkedésmód kapcsolja a tagokat össze.<sup>9</sup> A kifejezést a szociológiában használták először, bár több kritika is megfogalmazódott ellene, Andy Bennett szerint „*mára vélhetőleg alig több mint egy kényelmes, mindenre ráhúzható kifejezés, mely alkalmazható a társadalmi élet bármely vetületére, ahol fiatalok, stílus és zene találkoznak.*”<sup>10</sup> Kutatásom során a szubkultúra kifejezést használom, mivel úgy gondolom, hogy ez a kifejezés árnyalja legjobban a táncázások társadalmi beágyazottságát. Vizsgálatom középpontjában a népzene, néptánc kedvelői, a népi kultúra iránt érdeklődők, a táncázások állnak. A közösség szabadidejét szívesen tölti néptánc- vagy népzene-tanulással (általában valamilyen csoportban), táncházakban, népzenei eseményeken, táncbörökben, továbbá rendelkezik sajátos weboldallal, magazinokkal.<sup>11</sup>

A népi kultúra és társadalom kutatói egyének és csoportok által elmondott adatokat, információkat szereznek meg egy vizsgált témára vonatkozólag. A 19. század végétől már gyakran személyekhez kapcsolódva, konkrét, megnevezett egyénekhez kötve, ún. adatközlőkre hivatkozva publikálják ezeket. A kulcsadatközlők bevonása a kutatásba olyan módszert jelent, amelyben a kiválasztott személy kiindulópontot jelent az általános ismeretek megszerzéséhez. A szövegfolklorisztikában, Magyarországon az 1940-es években bontakozott ki az egyéniségkutató módszer, melyben eleinte a mesélők életével, repertoárjukat, előadói képességeikkel kapcsolatban folytattak vizsgálatokat. Ezt a megközelítést vette át később a táncfolklorisztika is. A néprajzkutatók tehát gyűjtött anyagaikat konkrét személyekhez kötötték, ekkor vált szélesebb körben elterjedté az adatközlő kifejezés.<sup>12</sup> A néprajztudomány figyelmet szentel a népi specialistákra is, akik egy lokális és regionális közösség tagjai.

A népi specialista kiemelkedő készségekkel, tudással és teljesítménnyel rendelkezik a kultúra valamely területén. Tudását a helyi hagyományokból, valamint idegen forrásokból, informális módon (nem közvetlen tanítás útján) szerzi meg. Az adatközlő kifejezés, Keszeg Vilmos szerint, egy olyan egyénre utal, aki a helyi társadalom hagyományait jól ismeri, a kutatás számára hitelesen közvetíti tudását. Erdélyben népi specialistáknak a népdalénekesek, mesemondók, zenészek és táncosok számítanak, akik a közösségben biztosították a hagyomány fennmaradását, mivel a mindennapi élet valamely területén fontos szereppel rendelkeztek. A népi specialista kulturális tőkéje gazdagabb, hiszen tudatosan gazdagítja ismereteit, repertoárját. Életformáját is nagyban meghatározza a speciális

9 COHEN 1969.

10 BENNETT 2005. 127.

11 KAUCSUK 2012.

12 PALÁDI-KOVÁCS 2015. 8-762.

szerepre való felkészülése, tevékenysége, esetleges utódainak kinevelése. A népi kultúrával való foglalkozás fontos helyet foglal el a specialista életében.<sup>13</sup>

A magyar tánc kutatás eredményei tánc típus, tánc régió és táncos egyéniség szerinti monográfiákban jelentek meg. Utóbbi kategóriába kb. ötven kiváló paraszttáncos tánc tudásának kialakulásáról, változásának vizsgálatáról szóló kiadvány kiadása volt tervben.<sup>14</sup> Az egyik legismertebb ilyen monográfia Mátyás István „Mundruc” magyarvistái<sup>15</sup> (2004), a másik Karsai Zsigmond lőrincrévei<sup>16</sup> paraszttáncosról készült (1989), más táncos egyéniségek csupán felsorolás-szerűen egy kiskönyvben kaptak helyet.<sup>17</sup>

## TÁNC TÁBOROK

Jelen tanulmányhoz két terepen végeztem kutatást: három erdélyi tánc táborban és egy magyarországi tánc házban. 2014 nyara óta látogatom a Kolozs megyei Györgyfalván, Kalotaszentkirályon és Válaszúton megrendezett néptánc- és népzene táborokat, melyek mára már általános nyári elfoglaltságként tarthatók számon a hagyományos tánc és zene iránt érdeklődők körében. A tánc tábor egy szervezett társadalmi összefogás, mely több táncalkalmat és közösségi eseményt foglal magába. Az egyhetes intervallum folyamán a résztvevők táncolni és/vagy zenélni tanulhatnak, az esti órákban pedig lehetőségük nyílik arra, hogy a napközben tanultakat a tánc házban is gyakorolják.

Éjszaka a *folkocsmában* a nótázás, az „ének, zene, tánc, alkohol”<sup>18</sup> kapja a fő szerepet.<sup>19</sup> A táborok résztvevői öt kategóriába oszthatók: a tanulók, az oktatók (elismert táncosok, zenészek), a szervezők, az esti muzsikálásra meghívott magyarországi és erdélyi fiatal zenészek, illetve az erdélyi „adatközlők” csoportjára. A táborokat egy-egy faluban rendezik meg,<sup>20</sup> a szervezők néprajzi ismeretterjesztő előadásokról is gondoskodnak, hogy az ide látogatók

---

13 KESZEG 2015.

14 FELFÖLDI 1999.

15 Románul Viștea.

16 Románul Leorinț.

17 FELFÖLDI - GOMBOS 2006.

18 Itt és a továbbiakban a forrásmegjelölés nélküli idézetek az általam 2014-ben és 2016-ban szerkesztett, a néptánc táborokról szóló online kérdőívről (<https://docs.google.com/forms/d/13hmMt283A8LirG-4NbAPWmfgCBJxJezt6E9QJQYSbSA/viewform> Utolsó letöltés: 2016. 12. 04.) adott válaszokból származnak.

19 RONSTRÖM (1989) alapján készült meghatározás.

20 Erdélyben huszonhárom ilyen jellegű tábor szerveznek meg nyaranta (Romániai Magyar Néptánc Egyesület 2013).

megismerkedhessenek a környék kulturális sajátosságaival.<sup>21</sup> A táborozók három – kezdő, középhaladó és a haladó – csoportra osztva, a térségre jellemző táncokat tanulnak, így például 2014 nyarán, Válaszúton a mezősegi táncok közül a kezdők magyarpalatkait, a középhaladók válaszútít, a haladó csoport pedig a bonchidai férfi- és páros táncokat tanultak meg.<sup>22</sup> A hét második felében, a „szabadnapon”, amikor a délelőtti szabadfoglalkozással, a délután a táncpróbákkal telik, a táborozók a környék látványosságait tekinthetik meg.<sup>23</sup> A táborok nyolc nappól állnak, ebből hat nap az aktív. A táncok elsajátítása kétféle módon valósulhat meg. Formálisnak tekintem a napközben zajló, instrukciókkal ellátott, táncfolyamatok tanulásával töltött irányított táncoktatást és informálisnak az esti táncházakat. Mindkét alkalommal a táncot élőzene kíséri. Az előbbinél, szemben a tánc csoportok gépzenere történő gyakorlatával, a táborokban az élő zenés próba egy emelkedettebb élményt ad, „hangulata van, [látszik, hogy a zenészek] élvezik a zenét, zenekarnak való táncolás lehetősége [tetszik],” „nagyon jó az élő zene, összehasonlíthatatlan a gépzenevel.”

Az esti táncházakat az „előzőekben tanultak gyakorlása” jellemzi, valamint a néptánc „átélésének” élményét, egy „külön világot” teremt meg, ahol informátoraim szerint itt „megélheted a magyar néptáncot, népzeneét.” A táborozók számára a tánc ház egy falusi mulatságként elevenedik meg. A tánc tábor „egy hely, ahol megismerheted, tanulhatsz, de meg is élheted is a magyar néptáncot, népzeneét. Falusi báljaink modern kori megfelelői.” Az adatközlők jelenléte „teszi igazán hitelessé és elmélyítette, számomra több táncanyag is úgy lett igazán hiteles, úgy éreztem rá igazán az «ízére», hogy megismertem a helyieket.”

Az adatközlőkről volt, aki a következőképpen fogalmazott: „a tánc házakban sokkal föl szabadultabbak, ott nem muszájból táncolnak, énekelnek, csak simán jól érzik magukat.”

## Tánc ház az adatközlőkkel

A következőkben a válaszúti tánc tábor olyan eseményét fogom bemutatni, ahol az esti tánc házban az adatközlők is részt vettek. Az esti program kilenc óra körül kezdődött. Az első tánc rend után a meghívott vendégek bemutatója következett. A tánc után a tábor egyik oktatója felkérte a falusiakat a bemutató elkezdésére, ekkor a táborozók egy fél körben helyezkedtek el a csűrben, miközben előkészítették fényképezőgépeiket, kamerájukat, hogy megörökítsék a táncosokat.

21 Ez leginkább a válaszúti táborra jellemző, ahol a hét folyamán több olyan néprajzost kérnek fel, akiknek kutatási területe Mezőség, így például dr. Könczei Csongor Tánc és muzsika Magyarpalatkán címmel tartott előadást 2015-ben, Kallós Zoltán pedig moldvai, kalotaszegi és mezősegi gyűjtőútjairól, élményeiről mesélt.

22 Ezek a tánc rendek a tánc házmozgalomban népszerűek, ezért is gyakrabban látogatott tábor a válaszúti.

23 Válaszút esetében például a közeli Bonchidára vagy Székre kirándulnak a táborozók.



A táncház színházzá változott, ám az adatközlők nem egy emelvényvel ellátott színpadra kerültek, hanem a kialakult félkör, a meghívottak elhelyezkedése a zenekar előtt, valamint az adatközlők és a táborozók között létrejött távolság hozta létre a színpadszerű felállást. A térhasználat miatt táborozók tömege így közönséggé vált a nézőtérén, a táncosok pedig előadókká a táncház „színpadán.” A köztük lévő távolság azért alakult ki, hogy – egyrészt – a bemutató jól látható legyen, de ez szerintem szimbolikusan ennél többet jelent. A tiszteletadás egyik megnyilvánulásaként is értelmezhető, hiszen a táncosok előadása így kiemelt pozícióba került, a nézők nem zavarhatták meg az idilli képet. A táborozók az adatközlők előadását egyfajta produkcióként kísérhették végig. Egy táborozókat arról kérdeztem, hogy mit figyeltek ez alatt, mit tetszett nekik a bemutató alatt: „a stílusa, a hangulata a szovátinak [az, hogy] nyugodtan táncolták. [...] Néztem a néniket, hogy ők hogyan csinálják a forgáslépéseket, mert ők nem ilyen vadul táncolnak [...] én jobban is szeretem az időseket nézni, mert náluk így megvan, már így megérett az egész tánc.” A táncbemutatót hatalmas taps és ováció követte, majd az oktatók arra szólították fel a táborozókat, hogy ők is csatlakozzanak az adatközlő táncosokhoz. Az este egy közös táncrenddel folytatódott, amiről az egyik informátorom másnap így mesélt: „tegnap, hogy ők táncoltak este a táncházba és utána be lehetett így melléjük állni [...] ez így nagyon jó élmény volt!” A táborozók így „egy szintre” kerülhettek a táncosokkal. Ezzel pedig megszűnt a táncház színházszerű elrendezése, színpadszerűsége, s a multság folytatódott tovább.

Informátoraim az adatközlők táncbéli mozgását, a gesztuselemeket, tánctechnikát, a figurákat próbálják figyelni és ellesni, továbbá a mozgást, a tartást, a párok közötti kapcsolat létrejöttét, a stílust, illetve azt, hogy hogyan képesek a táncosok szavak nélkül is kommunikálni egymással. A táborozók fő célja, hogy megfigyeléssel tanulják meg a helyi táncra jellemző mozdulatokat, elemeket, amelyeket csak az idősebb táncosoktól láthatnak, vagy „az aznap tanult figurákat, hogy forgatják a lányokat. Van-e valamilyen táncbéli «sajátossága» a párnak.” A közönség a táncelőadás során a következőkre is figyel: „a [táncosok] testtartásukra, hogy hova tekintenek például az egyes zenészek, ki kivel táncol. Új figurákat is lehet mindig tanulni persze, de az adatközlők nekem inkább a «hozzaállásukban» fontosak.”; „amikor fellépnek az adatközlők, olyankor minden mozgásukra odafigyelek, próbálom elraktározni a memóriámban, hisz lehet, hogy jövőben már nem lesz lehetőségem ugyanezt, ugyanígy, ugyanezekkel az adatközlőkkel átélni.” A táborozók kamerájukkal egy általuk kialakított autentikus képet rögzítenek.

Ez esetben a kontextus az, amelytől az erdélyi táncos adatközlők előadását stilisztikailag megfelelőnek, odaillőnek tekinti a néző, így egy autentikus táncesemény élményével gazdagodik: „mintha visszacsöppenne az ember a régi időkbe”. Sokan átadják magukat az élménynek, figyelemmel kísérik azt is, „hogy mennyire élvezik, amit csinálnak – mert ha tényleg szívből csinálják, akkor ez

a legmegragadóbb dolog az egészben,” s, ahogyan lehet „próbálom magamba szívni a tánc sajátságait”, írja az egyik válaszadóm.

A felsorolt példákból az látszik, hogy az adatközlő zenészek és táncosok nagyon fontos szereplői a tánc táboroknak. A személyes találkozásnak köszönhetően a résztvevők egyfajta „többlettudással”, tapasztalattal és a hagyományos népi kultúra élményével gazdagodnak. Lehetőségük van „az eredeti milió [megtapasztalására]”, melyet a táborozók a következőképpen írtak le: „százszor többet ér, ha találkozol egy «adatközlővel» és láthatod, hallhatod élőben, mintha csak egy lenne az otthoni adatbázisból, amit szükséghelyzetben, vagy akár szórakozásképpen végighallgat az ember. Sokkal többet mondhat el egy élő találkozás, kibővítheti, átformálhatja az addigi kialakított képet, sajátossá teszi, átlényegíti;” vagy épp: „nagyon szeretek adatközlőkkel találkozni. Népdalénekek, és hihetetlen élmény, mikor a kedvenc énekemet, amit egy adatközlőtől tanultam meg magnóról, maga az adatközlő éneklí egy koncerten, és ott van előttem élőben. Beszélgetni is hihetetlen élmény velük.”

## A TINNYEI MEZŐSÉGI BÁL

A fenti példával ellentétben a következő tánc ház tanulságai egy alkalomhoz köthetők, így az estét tudósítás-szerűen, vagyis az események időrendjét követve írom le.<sup>24</sup> 2016. május 7-én a Piliscsaba melletti Tinnye falujában került megrendezésre „a Mezőség Tinnyén meg a csávásiak” névvel egy mezőségi bált,<sup>25</sup> melyet a Rézraktár Hard Rock Cafe szervezett. Az est központjában az erdélyi Mezőségről érkező énekesek, zenészek és a Maros megyei Szászcsávás muzsikusi szerepeltek. A találkozó több budapesti és helyi érdeklődőt is a kultúrházba csábított, ahol egy műsor keretén belül zenéltek és énekeltek a meghívott előadók. A nézőtér megtelt, a közönség izgatottan várta a koncertet. Először a szervezőség egyik tagja beszélt a meghívottakról, ottléjük jelentőségéről. Szerinte a vendégek egy olyan „átfogó, gyönyörű, tökéletes kultúrában éltek, melyet a mai élő ember számára nehéz elképzelni.” A szintén zenész konferanszié elmondta, hogy: „ezektől az emberektől tanultuk mi meg, hogy hogyan kell úgy szórakozni, hogy közben nem veszi el az ember az eszét, gyönyörűen táncol, szép mozdulatokat csinál.” Majd kiemelte az erdélyi zenészek, énekesek és az érdeklődő közönség közötti legfőbb különbséget: összehasonlításának alapját az a képzet adta, hogy az erdélyi emberek „minőségi életet éltek”, mivel ők nem színpadon, hanem gyakorlatban, annak eredeti funkciójában alkalmazták az énekeket, táncokat, zenéket. A szervezők célja az eseménnyel az volt, hogy megmutassák, hogyan is kellene a fiataloknak faluhelyen és nagyvárosban egyaránt kulturális

24 E folyamattal a megfigyelt jelenségek nagyobb mélységgel bontakozhatnak ki a kutató előtt. FEISCHMIDT 2007. 231.

25 Forrás: <https://www.facebook.com/events/1616580688667252/>, (Utolsó letöltés: 2017. január 23.)

életet élniük, vagyis szórakozniuk, „milyen zenére, milyen énekekkel, milyen táncokkal,” s ezt a vendégekkel kívánták reprezentálni. A közönség egy helyi tagja kissé illuminált állapotban volt, így a hosszú szónoklatra a „Muzsikálj!” felkiáltással reagált, melyre a szervező elmosolyodva kiemelte, hogy „ha ezt nem mondom el, akkor nem lesz érthető, hogy miért gyűltünk itt össze.” A megnyilatkozásokból az látszik, hogy a magyarországi zenész elfogultan viszonyul az erdélyiekhez, akik (legfőképpen) tudásuk miatt válhatnak megbecsültté a táncházmozgalomban, mint szubkultúrában. Az est mezőségi zenével kezdődött, egy széki kontrás közreműködésével. A teremben lehetőséget biztosítottak arra, hogy a jelenlévők táncoljanak is. Ezt az alkalmat kihasználva budapesti táncsoportok legényei széki férfi táncokat táncoltak. A program folytatásában Székről Ördöngösfüzesre „látogattunk”, az egyik énekes asszony előadásának, és a magyarországi zenészeknek köszönhetően. Majd a műsor buzai énekesekkel folytatódott, akik után két magyarpalatkai zenészt mutatott be az est vezetője. Moldovan Ștefan<sup>26</sup> kontrás bekonferálásakor a közönség az addiginál hangosabb ujjongásba tört ki. Róla a következőképpen nyilatkozott a szervező: „a legelső felvétel, amit én ismerek vele, azt hiszem ’69-ből való, na, most ezt a szintet képzeljük el, hogy egy ilyen zenész áll Tinnye színpadán!” Az est utolsó előadója a szászcsávási cigányzenekar volt. A banda primása énekelt is, ám hangja néha elcsuklott, torka felé mutatott, fájdalmai is lehettek, ezért a közönség, bátorításképp és a tiszteletadás egyik formájaként tapssal és hangos ovációval biztatta. Előadásuk végeztével a zenekar stílszerűen a „Gyertek, fiúk menjünk a kocsmába” kezdetű dalt játszotta, ami közben a pár száz méterrel odébb lévő poharazóba vonultak a résztvevők. Az est további menetében a söröző udvarán, és egy kisteremben kezdődött a kötetlen multság, táncház. Volt olyan sarok a kocsmában, ahol a három mezőségi asszony több órán keresztül énekelt, hozzájuk az érdeklődők is csatlakoztak, felvételeket is készítettek. Az udvar egyik részén a szászcsávásiak helyezkedtek el, muzsikáltak és beszélgettek. Végül egy olyan esemény kerekedett, ami – a megkérdezett résztvevők szerint – egy kisebb méretű táncháztalálkozóra hasonlított, vagyis mindenki megtalálhatta a kedvére valót, aki énekelni szeretett volna, vagy új dalokat tanulni, rögzíteni, volt, aki táncolhatott, és ehhez megtalálhatta a magának tetsző falut, Magyarpalatkát, Széket, vagy épp Szászcsávást egy helységen belül.

---

26 Született: 1943. KÖNCZEI 2009. 24.

## KULTUSZKUTATÁS

Az erdélyi adatközlők csoportja és a tánc házas szubkultúra közötti viszony értelmezéséhez különböző elméleti megközelítéseket használok. A kultusz fogalom definiálásához a latin *cultus* szó magyarázata elengedhetetlen. A *cultura* a *colere*, vagyis művel, gondoz valamit, tisztelettel van valami iránt származéka, így a *cultus* valaminek a (meg)művelését, ápolását, tiszteletet és imádatot jelent valami iránt. Mai értelmezése alapján úgy határozható meg, hogy a kultusz szertartásokban kifejeződő vallásos tisztelet, vagy valaki, valami iránti nagyfokú, gyakran túlzott tiszteletet jelöl.<sup>27</sup> Önálló kutatási diszciplínaként a vallási és irodalmi kultuszkutatás<sup>28</sup> szerepel, de beszélhetünk még a történelem, a politika, valamint a populáris kultúra szereplőinek kultuszáról is. E megközelítés a kulturális antropológiának azon ágához kapcsolódik, amely a törzsi, a paraszti kultúrák, a középkori közösségek után a modern ember társadalomlélektanát, magatartásának általános mozgatórugóit vizsgálja egy speciális kultúrtörténeti jelenségen keresztül.<sup>29</sup> A kultusz főszereplői különböző funkcióval rendelkezhetnek: lehetnek közvetítők, médiumok, lélekvezetők, a különféle csoportok identitásformáló szereplői is.<sup>30</sup> Személyükről történetek születnek, ereklyéknek számítanak a hozzájuk fűződő tárgyak, sírhelyük zarándokhelyé, maguk pedig emblematikus személyekké válnak.<sup>31</sup>

A kultuszok létrejöttének indoklására Takáts József tesz kísérletet. Tanulmányában háromféle magyarázatot sorol fel: az első szerint az ember eredendő szakrális igényeit elégítik ki a kultuszok, melyek nem csak vallási környezetben, hanem kvázi-vallásos viszonyulásokban is megjelenhetnek (pl. bizonyos embereket összekapcsol egy-egy ideológiával). A második magyarázatban a nyelvhasználat válik meghatározóvá. A nem-vallási jellegű kultuszokban használt kifejezések és szokásrend alapján profán és szakrális kettősségek lelhetőek fel, ezért a tanulmány szerzője ezt ugyancsak egy kvázi-vallásos összefüggésként említi. Takáts felsorolását a nem-vallásos jelleget viselő kultuszokkal zárja, melyek egy tiszteletfajta kifejezésére szolgálnak. Ebben az esetben a tisztelet nem egyszerűen egy személyre, vagy személyek csoportjára irányul, hanem az egyén tettének, alkotásának, életének vagy életformájának egy közösség által elfogadott jelentésére. E tiszteletfajta az emberi világ hierarchikus elképzelése szerint működik, vagyis nem önmagával egyenrangúként tekint a hódolat tárgyára, hanem mint magasabb rendűre, példaszerűre.<sup>32</sup>

27 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

28 Például Shakespeare-kultusz. Vö.: DÁVIDHÁZI 2007.

29 KALLA 1994. 7.

30 KALLA 1994. 8.

31 POVEDÁK 2011.

32 TAKÁTS 2005.

Dávidházi Péter szerint a kultuszok kutatójának ki kell lépnie saját tudatának keretéből, és belehelyezkednie a hívők világában, hogy ez által megérthesse a kultikus beállítódás, szertartásrend és nyelvhasználat működését. A kultusz, mint beállítódás Dávidházi szerint a következő: „bizonyos szellemi vagy anyagi értékek rajongó, mértéket nem ismerő, mindenek fölötti tisztelete, tehát teljes és feltétlen odaadás, mely imádata tárgyát minden szóba jöhető vád alól eleve felmenti.”<sup>33</sup> Dávidházi a kultuszok meghatározásában említi a csoport szokásrendjének fontosságát is, mely a „szentnek tekintett helyek fölkereséséből, ereklyék gyűjtéséből, szövegek áhítatos gondozásából, szent idők megünnepléséből, szertartásokon való részvételből, és életszabályozó előírások betartásának igyekezetéből áll.”<sup>34</sup> A szerző a nyelvhasználatot is kiemeli a kultusz, mint beállítódás meghatározásában. Ez a „túlnyomórészt olyan (magasztaló) kijelentésekben ölt testet, melyeket sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet, mert részletes tapasztalati ellenőrzésükre nincs mód.”<sup>35</sup>

### **Az adatközlők kultusza**

Az adatközlők kultusza is az utóbbihoz hasonló jelleget mutat. Hiszen nem csupán az idősebb, hagyományos úton tanult zenészek és táncosok iránt, hanem azok cselekedeteik, életformájuk és tudásuk, élettapasztalatuk iránt mutatja ki tiszteletét a szubkultúra: „Megtisztelő és felemelő élmény olyanoktól tanulni, akik abban nőttek fel, amit nekünk már sajnos csak tanulással lehetséges elsajátítani.” Az adatközlők példaképekként, mintaadókként, autoriter személyekként szerepelnek táncházmozgalom tagjai számára.

A táncházmozgalom az erdélyi idősebb emberek, a táncosok és a zenészek tudása és a megélt tapasztalati iránt mutat rajongói magatartást. A tisztelet kimutatását több fórumon keresztül is végzi a szubkultúra. Ide sorolom azokat az eseményeket, amelyek középpontjában az adatközlők szerepelnek, ilyen például a „Tedd ki a pontot!” Nemzetközi Legényesverseny, melyet minden év áprilisában rendeznek meg. A verseny szervezői egy-egy kiváló tehetségű erdélyi férfi legényes táncát kiválasztják, melyet a versenyzőknek, mint kötelezően megtanulandó anyagot kell színpadi körülmények között, egy kihelyezett szakmai zsűri előtt előadniuk.<sup>36</sup> Az adatközlők továbbá különféle fesztiválok, táncházak főszereplői

---

33 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

34 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

35 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

36 A versenyről és az autentikusság kérdésköréről lásd bővebben: SZÉKELY 2015.

is lehetnek: jászberényi Csángó Fesztivál,<sup>37</sup> Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár,<sup>38</sup> budapesti, vagy magyarországi táncházak.<sup>39</sup>

Dávidházi meghatározására visszautalva a táncházás szubkultúrájának is vannak „szentnek” tekintett terei, szimbolikus helyei, melyek a rájuk vonatkozó elképzelések miatt válnak jelentőssé.<sup>40</sup> Ilyenek lehetnek akár települések, például a Kolozs megyei Szék,<sup>41</sup> az itt található táncház mintájára szervezték meg az első budapesti táncházat is 1972-ben,<sup>42</sup> régiók, akár Kalotaszeg, Gyimes, vagy nagyobb területként maga Erdély. Feischmidt Margit szerint az identitásépítésben szerepelhetnek „meg- és újraalkotott haza” képzetek, melyek a nemzethez való kapcsolódás alapjait szolgálják. Feischmidt szerint Erdéllyel kapcsolatban kettős magatartás figyelhető meg: egyrészt a hasonlóság, azonosság, valamint a különbözőség és a másság. Magyarországon két eltérő kép él Erdélyről: az egyik szerint elmaradottság, civilizálatlanság jellemző e vidékre, a másik pedig a magyart, „magyarabbat”, az ősit, az autentikus magyar kultúrát őrző kultuszhelyként tünteti fel Erdélyt.<sup>43</sup> Az ereklye eredetileg a szentek testi maradványát vagy velük kapcsolatos tárgyi emléket, valamint egy meghitt, becses tárgyat jelöl.<sup>44</sup> Az amatőr néptáncosok körében például gyakori a népművészeti tárgyak gyűjtése. A varrottasok, kerámiák, hangszerek vagy épp az autentikus paraszti viseletek<sup>45</sup> több helyszínen is beszerezhetőek: a Budapesten található Néptáncosok

---

37 „A Csángó Fesztivál célja, feladata, küldetése: Célunk, hogy egy adott kisebbségben élő magyar népcsoport, esetünkben a csángó magyarok kulturális értékeit, életét, a csángó embereket minél szélesebb rétegnek bemutassuk. Feladatunk, hogy minél tovább sikerüljön megőrizniük kisebbségi létükben a tradicionális, egyedi csángó magyar kultúrájukat. Küldetésünk, hogy minél többen megismerjék a határainkon innen és túli autentikus magyar és európai kultúrákat, népművészeti értékeket.” Vö.: <http://www.csangofesztival.eu/node/68>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

38 „Az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár – mint az egyik legjelentősebb hazai folklórfesztivál – a népzene, a néptánc és a tárgyalgó népművészet seregszemléje, amelyen műkedvelő és hivatásos előadók, gyermek- és felnőtt néptáncgyűttek, zeneiskolások és hagyományőrző népművészek működnek közre, a Kárpát-medencei és a moldvai magyarság, valamint a hazai nemzetiségek képviselőiben.” Vö.: <http://tanchaztalalkozo.hu/hun/index.php>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

39 „2016.06.08-án: Fonó szerda táncház évadzáró gála Hevederrel, Magyarpalatkai bandával, adatközlő táncos mesterekkel” Vö.: <http://www.fono.hu/hu/2016.06.08.fono-szerda>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

40 FEISCHMIDT 2005.

41 A mozgalom elsődleges utazási célpontja Erdély magyarlakta területei. Kezdetben elsősorban Székre utaztak a táncosok és zenészek, azzal a szándékkal, hogy ott „élőben” láthassák és átéljenek egy-egy lakodalmat vagy táncalkalmat. Így a felfedezés, az egzotikummal való találkozás, a kirándulás, közös „buli” élmények szerepelnek vonzóerőként. Szabó említést tesz továbbá az erdélyi táborokról, „ahol szervezett körülmények között a legjobb adatközlőktől tanulhatnak énekelni, táncolni, zenélni az érdeklődők” SZABÓ 2006. 173.

42 MOLNÁR 2010.

43 FEISCHMIDT 2005. 7.

44 EÖRY 2010. 190.

45 Erről szóló tanulmány: lásd: FÜLÖP 2014.

kellékboltjában,<sup>46</sup> a fővárosi Országos Táncháztalálkozón, a néptánc táborokban, a Sebes-Körös partján évente megrendezett Feketetői vásáron,<sup>47</sup> stb. Az utóbb említett alkalmat akár „szent időként” is értelmezhetjük, hiszen vannak olyan személyek, akik évente kilátogatnak a vásárra, újabb ereklyék felkeresése vagy az ott szervezett multság érdekében. További kiemelt alkalmak lehetnek például a tánc táborok, fesztiválok, ünnepek (farsang, kalendáriumi ünnepek).<sup>48</sup> A szövegek gondozását pedig akár a népdal énekek szigorú követésével, a táncfolyamatok autentikus másolásával és előadásával állíthatjuk párhuzamba véleményem szerint.

Különféle megnevezések is előfordulhatnak a tánc házasok között, ilyen például a „mester”, az „adatközlő”, az „őstehetség, kimagasló tehetségű táncos, legkiemelkedőbb táncos egyéniség, sztáradatközlő” stb. E megjelölések között vannak olyanok, amelyeket a táncfolklorisztikai és -antropológiai érdeklődésből vett át a szubkultúra. Másik példát a magasztaló kijelentésekre a Tinnyén szervezett tánc házasban hallottam, ahol egy budapesti néptáncos az egyik széki vendég táncstílusára hívtak fel a jelenlévők figyelmét, mivel szerinte a férfi táncolta „az igazi, eredeti” legényest.

Hipotézisem szerint a tánc házmozgalomban tetten érhető kultusz alapját a szubkultúra autentikussághoz és hagyományos kultúrához való viszonya adja. Az adatközlők autoriter személyekként, autoritás-mintaként szerepelnek a csoport számára.<sup>49</sup> Az „auctor” és az „autoritás” jelentéseinek összefüggései a tisztelettel és tekintéllyel való rendelkezéssel és az ebből következő bizalommal írható le. Az autoritás tehát példát, mintát, egy személy jelentőségét, tiszteletméltóságát, hitelességet, érvényességét és az, ami vagy aki valaminek a hitelességét jelenti. Az „auctor” pedig személy vagy személyekből álló csoport, akik tiszteletnek örvendő, követére méltónak, vagy tekintéllyel rendelkezőnek tartott.<sup>50</sup> Ilyen autoritás-mintának tekinthetők az adatközlők is, mivel a tánc ház mozgalom példamutató, az autentikus népi kultúra hiteles megszemélyesítőiként tartja őket számon.

## Sztárok vagy hősök?

Az angolszász kultúratudományban már az 1960-as évek óta foglalkoznak a hírességek vizsgálatával. A Magyarországon folyó kutatások leginkább arról szólnak, hogy az ember miért is követi nyomon a sztárok mindennapi életét,

46 Lásd: <http://neptanckellek.hu/about-us.html> (Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

47 Lásd: <http://www.poli.hu/~szucst/fekto1.htm> (Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

48 Ilyen fesztivál például a szamosújvári Mezőség fesztivál, ünnep pedig a különböző farsangi bálók (vö.: [http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi\\_bal](http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi_bal) Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

49 A fogalom a latin „autoritas” szóból származik, jelentései: tanító, tanácsadó, kezes, példa, példaképül szolgáló.

50 LÖFFLER 2010. 21-22.

miért rajonganak a híres emberekért s azok történeti, kulturális és társadalmi jelentőségét vizsgálják. Az eddig felhalmozott külföldi szakirodalomról ad tájékoztató tanulmányában Munk Veronika (2009). Munkájában a sztársághoz kapcsolódó definíciókat, úgy, mint a *celebrity*, *sztár*, *híresség*, *celeb*, angol irodalmak alapján ismerteti. Munk szerint, ha Magyarországon „sztárokról” van szó, a fogalom egy negatív jelentéssel is társulhat, s általában a kultúra hanyatlásával kapcsolják össze szereplőit.<sup>51</sup> Munk Boorstin amerikai történész értelmezését említi miszerint a *celebrityk* álesemények folyamán válnak a nyilvánosság részeseivé, s ezek a rendezvények (például PR-események, sajtótájékoztatók) a média számára szerveződnek, nem önmagukban léteznek. A *celebrity* pedig a műeseményeknek az emberi megfelelőjeként definiálja, vagyis egy humán *pseudoesemény*, melyet a média hozott létre, s létezését is a média tartja fenn. Boorstin szerint a „*celebrity* a posztmodern tünete, amelyben a kultúra tagjai, vagyis a közönség számára a valóságot felülmúló értéké válik a látvány, a szimuláció”.<sup>52</sup> Az itt felsorolt értelmezések főszereplői a posztmodern korból, a populáris kultúrából kerültek elő, a néptáncmozgalomban megjelent „sztárok” (az *adatközlők*) és az ő fontosságuk a fentiekben említett hasonlóságokat tartalmazhatnak. Ha a „sztárok” a kultúra hanyatlásával, akkor az *adatközlők* magasztalása a népi kultúra presztízsének emelkedésével azonosíthatóak. A hírességek áleseményeken való jelenlétük és jelentőségük párhuzamba hozható-e az *adatközlők* magyarországi és erdélyi szerepeltetésével? Úgy gondolom, hogy a Boorstin féle megállapítás, azaz, hogy a sztárokat a média, vagyis egy külső közvetítő hozta létre a közönség számára, kiemelkedő egyéneket nevez meg és emel ki a többség közül, vajon így jöhettek volna létre az *adatközlők* is? Hiszen a falusi táncosok és zenészek csak akkor válnak szerepük kiemeltté, különlegessé, ha „rivaldafénybe”, vagyis olyan események középpontjába kerülnek, ahol jelenlétük értékessé válik (ld. táncháztalálkozó, tánc táborok), ők maguk a figyelem középpontjába kerülnek). Az *adatközlők* fiktív csoportjának meglétét az érdeklődők hozták létre, elvégre saját közösségükben ők nem „adatközlőként”, hanem egy társadalmi csoport, réteg tagjaiként szerepelnek, akiknek saját státuszuk, helyük van a lokális közösségben.<sup>53</sup>

Povedák István szerint a *hősök* élő kultusszal rendelkeznek, emléküik nem csak az írott kultúrában található, hanem különböző csoportok identitásformáló szereplői is. Személyükről történetek születnek, a hozzájuk fűződő tárgyak ereklyének számítanak, sírhelyük zarándokhellyé, ők maguk pedig emblematisz személyekké válnak. Napjaink hőseinek társadalmi megítélése a szentkultuszhoz és a történeti hősök kultuszához hasonlóan van jelen. A *sztárok* azonban

---

51 Példaként ifj. Gáspár Győzöt „Győzikét”, salgótarjáni előadó és „show-man”, magyar celebet említi (Wikipédia 2016).

52 MUNK 2009.

53 Ez azonban a külső érdeklődés hatására megváltozhat, melynek kérdése a további kutatás egyik részét képezhetné.



a tömegmédiákon keresztül, egy körülhatárolható csoport kulturális szereplői. A *Néprajzi Lexikonban* a *mondahős* fogalmát találjuk, mely egy olyan pozitív vagy negatív szereppel bíró személyt jelöl, aki a történetek középpontjában áll s egy közösség identitástípusát képviseli.<sup>54</sup> A hős alakjának három fajta személyiségtípusát különböztethetjük meg: lehet a történeti mondák központi figurája (pl. Mátyás király), történelmi szereplő, politikus (pl. Nagy Imre), valamint napjaink kiemelkedő személyisége, a sztár, mint „posztmodern kori hős”.<sup>55</sup>

A sztár és a hős kifejezés szorosan kötődik egymáshoz, akár szinonimaként is értelmezhetőek. A hősök megtalálhatók mind a hagyományos, mind a populáris kultúrában, gondoljunk csak a népmesék, regények, filmek szereplőire, így a kortárs sztárok és hírességek is hősökként határozhatóak meg.<sup>56</sup> Azonosításának kritériuma egy közösségre nagy és hosszas hatás gyakorolása, egy őt körülvevő tisztelet jellemzi, s ha ez a tisztelet valamilyen tevékenységben megmutatkozik, akkor már *kultuszról* is beszélhetünk. A hősök szociokulturális szükségleteket, vágyakat és emberi-kollektív igényeket elégítenek ki, követendő példaképként jelennek meg.<sup>57</sup>

Az angol nyelvben használt *celebrity* fogalma több jelentéssel rendelkezik, úgy, mint a híresség, sztár, a közélet és a médiavilág látványos szereplője, kultusza pedig a 20. században alakult ki. Hankiss Elemér szerint a hagyományos társadalmakban is jelen voltak a hírességek, akiket sokan ismertek, „akiket a rang, a hatalom, a pénz vagy valami nagy és különös teljesítmény vett körül sugárzó aurával”.<sup>58</sup> Ilyen személyek például a szentek, arisztokraták, pápák, népi hősök (pl. Jeanne d’Arc) stb. A tömegtársadalomban a média segítségével válnak ismertté a „kiválasztottak,” akik olyan tulajdonságok megtestesítői, melyek hiányoznak az emberek mindennapi életéből: gazdagság, hatalom, szépség, tehetség, izgalom és a halál fölött diadalmaskodó élet.<sup>59</sup>

De vajon az erdélyi, falusi táncosoknak és zenészeknek közük van mindehhez? Értelmezésem szerint az adatközlők csoportja egy olyan hőskort, az elveszett paradicsom mítoszát testesíti meg, amikor még a néptánc és népzene az ember mindennapi életének része volt, az idősebb, falun felnőtt táncos adatközlők fiatalokkorukban aktív táncérettel rendelkeztek, vagy hagyományos úton tanulták meg azokat.<sup>60</sup> A falusi ember életében a tánc, a mulatság fontos szerepet töltött be.<sup>61</sup> A táborkba vagy táncházakba látogató érdeklődők részesei lehetnek egy olyan eseménynek, ahol az erdélyi idős táncosok bemutatják táncudásukat, a zenészek pedig hagyományos repertoárjukat muzsikálják a közönség számára. A közös

54 DOBOS 1980. 640.

55 POVEDÁK 2011.

56 A celeb szó latin eredetű, nagy tömeg ünneplését, magasztalást és isteníst jelent.

57 POVEDÁK 2011.

58 HANKISS 2005. 441.

59 HANKISS 2005.

60 LÁSD: MOLNÁR 2010.

61 Lásd még: PESOVÁR 1981.

táncalkalmon való részvétellel a tánc házas szubkultúra tagjai egy elmúlt, vagy elképzelt paradicsomi állapotot idézhetnek fel, ahol még funkciójában működik a néptánc és a népzene. Az élményről a következőképp fogalmaztak: „ők az adott hely autentikus oldala, maga az életérzés, még ha a globalizáció már fel is falt szinte minden egyediséget”, „hangulatteremtők”, „elengedhetetlen az autentikus légkör megteremtéséhez.”

## Sztáradatközlők

A továbbiakban olyan erdélyi, falusi hagyományörző személyeket emelek ki, akik visszajáró vendégei a magyarországi tánc házaknak, néptánc táboroknak. Köncei Csongor tanulmányában<sup>62</sup> a „tudatos hagyományörzés elterjedésével” kapcsolatban<sup>63</sup> a *sztáradatközlők* felfedezését, etalonná válását és azok saját közösségük tánc kultúrájára tett hatását vizsgálendő területként említi meg, de a fent említett kifejezéssel több esetben szóbeli közlésekben, megnyilatkozásokban is találkozhatunk. Leginkább olyan személyekről van szó, akik nem csak elismert zenészek, táncosok, hanem sikeresek, közkedveltek, népszerűek, egy-egy tájegységet velük azonosítja a tánc házas szubkultúra. A következőkben egy ilyen sztáradatközlő példát ismertetek.<sup>64</sup>

A már említett Kodoba (Cordova) Martin „Florin”, egy magyar palatkai cigányzenész család és a Magyar palatkai Banda tagja, elismert és közismert személyiség a magyar tánc házasok körében. Többször hívják Magyarországra, illetve külföldi magyar közösségekbe is muzsikálni. Népszerű személyiség, hiszen magyarul jól beszél, jó kapcsolatot ápol a magyar tánc házasokkal. Az általam vizsgált két táborban különböző funkciókban vett részt, így a továbbiakban a zenész jelenlétének a táborozókra tett hatását foglalom össze. Györgyfalvára „Florin” családjával és Mácsingó Ignác „Kicsi Náci” (Maçingo Iğnaç) báréi zenéssel csupán egy estére érkezett a táborba, mint vendég, akit muzsikálni hívtak az esti tánc házba. A látogatás célja a vendégek számára elsősorban a pénzszerzés volt, emellett természetesen a találkozás és mulatás volt a résztvevőkkel, az oktatókkal, szervezőkkel és a táncosokkal. Egyszer, mikor „Florin” és a többi zenész muzsikálni kezdett, a táborozók körülvették őket és csak hallgatták, ahogyan játszanak. A tánc ház közben is zenéltek, volt olyan táncospár, aki folyamatosan rá figyelt táncolás közben, arra is ügyelve, hogy egy-egy látványos motívum „Florin” előtt történjen meg.<sup>65</sup> A zenész jelenlétével több táborozó magatartása, viselkedése is

62 KÖNCZEI 2014. 132.

63 KÖNCZEI 2014. 132.

64 Ki kell emelnem, hogy jelen tanulmányban csupán a tánc házas szubkultúra szemszögéből mutatom be a sztáradatközlőket. A teljes körű vizsgálat érdekében további kutatás szükséges.

65 A táncos és zenész kapcsolatára jelen tanulmányomban erre nem térnék ki, a témáról bővebben lásd: VARGA 2010.

megváltozott: sokan a közelébe akartak kerülni, beszélgetni vele, a táncban is próbáltak vele „kommunikálni”, átélni azt az élményt, hogy egy magyarpalatkai cigányzenész húzta a táncos „lába alá” a muzsikát. Az egyik táborozó szerint „az otthoni zenekarok csak egy másolatát adják vissza, annak, amit ők csinálnak. [...] az külön élmény volt, amikor felálltak táncolni!” Jelenlétük különleges hangulatot adott az estének: „élmény, arra mindig emlékezni fogunk [...] hogy a palatkaiak húzták a zenét és teljesen más a hangulata és ezt nem lehet elfelejteni.” Ezzel szemben Válaszúton egyrészt, mint zeneoktatóként, másrészt az esti táncházban pedig muzsikáló zenészként volt jelen. Itt nem csak egy alkalommal lehetett vele találkozni, ottléte nem volt különleges, sőt megszokottá vált a mezőségi táborban. Az első példában azt láthatjuk, hogy milyen mértékben tekintenek valakit különlegesnek erdélyi származása, tudása miatt és pillanatnyi jelenléte milyen módon értékelődik fel az adott kontextusban. Informátoraim elmondása alapján „Florin” egy igen híres személy, aki képviseli és átadja zenei tudását, emellett pedig kulcsfiguraként reprezentálja a mezőségi kulturális értékeket.

## TALÁLKOZÁS AZ AUTENTIKUSSÁGGAL

Az autentikusság egy kulturális jelenség hitelességét, hagyományhoz való hűségét, valódit vagy igazat jelent. Más értelmezés szerint autentikus az, amit hagyományos vagy eredeti úton készítenek, illetve tesznek.<sup>66</sup> A fogalom problematikája azonban több kontextusban, különböző meghatározással is megjelenik: színházi előadásokban, folklór- és táncszínházi műsorokban, táncházak szabályrendszerében, népművészeti versenyek kritériumában és személyes értelmezésekben is. Könczei Csongor szerint az autentikusság a városi táncházak és a színpadi táncművészet központi ideológiává vált.<sup>67</sup> A hitelesség kérdése mindenképp elméleti problémaként van jelen napjainkban. Számos tudományos meghatározás keletkezett az autentikus fogalmáról, azonban közös konszenzus nem született. Az antropológia tudományágán belül például a turisztikai,<sup>68</sup> etnokoreológiai<sup>69</sup> vizsgálatok foglalkoznak az autentikusság és a hitelesség kérdéskörével, de előfordulnak tudománynpszerűsítő folyóiratokban és on-line fórumok diskurzusaiban is.<sup>70</sup>

Szabó Zoltán a magyarországi néptáncosok erdélyi kiutazásairól, a táncházas turizmus jelenségéről saját tapasztalatai alapján írt tanulmányában.<sup>71</sup> Az utazásokat nyomon követve beszámolókkal illusztrálja a folklór és a turizmus közötti kapcsolatot. Szabó a táncházas turizmus szereplőit a „táncházmozgalomhoz”

66 Oxford Dictionaries, Oxford University. Elérhető: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/authentic?q=authentic>, (Utolsó letöltés: 2014. november 20.)

67 KÖNCZEI 2014. 132.

68 Vö.: PUSZTAI 2007., PUSZTAI 2011., PUSZTAI 2013., VÖRÖS 2005.

69 Vö.: NAHACHEWSKY 2011., FELFÖLDI 2004., BUCKLAND – FELFÖLDI 2002.

70 Például a Folkmagazinban, vagy a youtube video megosztó weboldal hozzászólásaiban.

71 SZABÓ 2006.

mint szubkultúrához tartozó egyéneket jelöli, amely – szerinte is – a társadalomnak egy szűk rétegét jelenti. A hagyományos zene és tánc iránt érdeklődőket három csoportra osztja: az elsőbe a mozgalom vezetőit, irányítóit helyezi, akik színpadi előadóként, oktatóként (zenészek, táncosok) tettek szert hírnévre. A másik csoportba a táncházba látogatók, népművészet-kedvelők tartoznak, az ún. „szimpatizánsok”, a harmadik kategóriába pedig a kívülállók csoportja, azaz a folklórműsorokat, folklórprogramokat befogadó közönség tartozik.<sup>72</sup> Az első két kategória szereplői közvetlenül vagy közvetve találkozhattak az *élő* hagyománnyal, mely Szabó szerint „a mozgalom felkutató, gyűjtőtevékenysége nyomán reflektorfénybe került adatközlők révén”<sup>73</sup> volt lehetséges.<sup>74</sup> Az első csoportba tartozók a „valódi” folklórt közvetlen módon, annak saját környezetében ismerheti meg,<sup>75</sup> s ez a „szimbolikus érintkezés”, a közös élmények átélése egyfajta presztízsként, kiváltságos helyzetként is értelmezhető a szubkultúra körében: „fontos, hogy eredeti dallamokra lehessen tanulni eredeti adatközlőktől. Ha ez megtörténik, akkor átjön az az életérzés, amit az adott tájegység tartogat.”

Szabó szerint mozgalom elsődleges utazási célpontja Erdély magyarlakta területei. Kezdetben elsősorban Székre utaztak a táncosok és zenészek, azzal a szándékkal, hogy ott „élőben” láthassanak és átéljenek egy-egy lakodalmat vagy táncalkalmat. Így a felfedezés, az egzotikummal való találkozás, a kirándulás, közös „buli” élmények szerepelnek vonzóerőként. Szabó említést tesz továbbá az erdélyi táborokról, „ahol szervezett körülmények között a legjobb adatközlőktől tanulhatnak énekelni, táncolni, zenélni az érdeklődők.”<sup>76</sup> Az adatközlőkkel való találkozást tanulmányában kétféle módon említi meg. Egyrészt amikor a mozgalom résztvevői, a táncosok, zenészek Erdélybe látogatnak, hogy egy hagyományos (tánc)eseményt testközelből, annak természetes közegében tapasztalják meg, másrészt az adatközlők utaztatásáról tesz említést, melynek céljaként a közönséggel, érdeklődőkkel való közvetlen találkozást, kapcsolatteremtést hangsúlyozza. Ekkor – Szabó szerint – nem egy előre megalkotott előadást vár el a közönség, hanem az élő hagyományra, a tiszta forrásra kíváncsi. Ugyanakkor azzal, hogy természetes közegéből kiragadva jelennek meg az erdélyi táncosok, zenészek (a színpadon), azaz csak a produktumot láttatják a nézőkkel s nem azt, hogy előadás a maga természetességében milyen módon valósul(hat) meg.<sup>77</sup> A táncházmozgalom kezdetétől jelentős szerepe van az adatközlőktől való közvetlen tanulásnak és a velük való megismerkedésnek, de ezzel kapcsolatban Szabó nem tér ki arra, hogy az egyén számára ezek a találkozások milyen jelentőséggel bírnak, miért válnak fontossá az erdélyi falusi zenészek és táncosok.

72 SZABÓ 2006. 170.

73 SZABÓ 2006. 170.

74 SZABÓ 2006.

75 VARGA 2014.

76 SZABÓ 2006. 173.

77 SZABÓ 2006.

Informátoraim a következő válaszokat adták ezzel kapcsolatban: „Szerintem megtiszteltetés. Lesz olyan generáció, akiknek nem lesz lehetősége velük találkozni és ezt nekünk ki kell használni!” Így egy másik: „Míg van rá lehetőségünk találkozni velük, tőlük tanulni, addig minden lehetőséget ki kell használnunk.”

## KONKLÚZIÓ

Tanulmányomban igyekeztem rövid áttekintést nyújtani a táncházmozgalomban található adatközlő-kultusról. Ehhez elsősorban olyan helyszíneket és eseményeket vizsgáltam, ahol a tánc házas szubkultúra tagjainak lehetősége adódott az erdélyi falusi zenészekkel és táncosokkal való személyes találkozásra. A kutatás alapján megállapítottam, hogy az adatközlőket a tánc házasok az autentikus, hiteles, „eredeti” tudás hordozóiként tartják számon, akik így egy adott társadalmi csoport ideáljainak megtestesítői. Tisztelet és nagyrabecsülés övezi őket, ami különböző módon nyilvánul meg, például az illő távolság megtartásában a táncbemutatókon. A zenész és táncos adatközlők színpadi körülmények között szerepelnek, és a hitelesség autoritásával rendelkeznek. Előadásuk alkalmával a táborozók betekintést nyerhetnek a lokális tánckultúrába, elleshetik az adatközlők illetve a megismerni vágyott kultúra táncos sajátosságait, így azt nem csupán felvételtől, hanem testközelből is megtapasztalhatják. Mindezek miatt az erdélyi táncos adatközlők modellekként, mintaadókként értelmezhetők. Az autentikus ebben a kontextusban minőségi értéket jelent. Az adatközlő fogalma következtetésképpen többletjelentéssel ruházódik fel, nem csak egy olyan csoportot jelöl, ami egy társadalomtudományi kutatás számára fontos információkkal szolgál, hanem egy szubkultúra által kialakított mítosz-kép megtestesítői, a tradicionális néptánc mintájául szolgálnak, ideáljainak szimbólumai.

Kutatásom nem tekinthető lezártnak, így a továbbiakban a falusi táncosokkal és zenészekkel való találkozás utáni „sztárkultusz fényében” való állapot, valamint a „modern adatközlők”, a „sztárkoreográfusok,” hivatásos táncosok és a tánc házasok viszonyának vizsgálata áll. A profi táncosok kultusza is új jelenségként vizsgálható.

## IRODALOM

BENNETT, Andy

2005 Szubkultúrák vagy neo-törzsek? A fiatalok, a stílus és a zenei ízlés közötti kapcsolat újragondolása. *Replika* 53. 127–143.

COHEN, Albert K.

1969 A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 264–286.

DÁVIDHÁZI Péter

2007 *Egy irodalmi kultusz megközelítése*. Elérhető: <http://www.kultuszok.hu/tanulm.php>, (Utolsó letöltés: 2016. december 15.)

DOBOS Ilona

1980 Mondahős. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 640.

ERÖY Vilma

2007 Erekllye. In: Erőy Vilma (főszerk.): *Értelmező Szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 190.

FEISCHMIDT Margit

2005 A magyar nacionalizmus autenticitás-diskurzusainak szimbolikus térfoglalása Erdélyben. In: Feischmidt Margit (főszerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 7–32.

2007 Az antropológiai terepmunka módszerei. In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 223–233.

FELFÖLDI László

1999 A táncos egyéniségkutatás elveinek és módszereinek kialakulása. Történeti áttekintés'. In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1999: Falvy Zoltán 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia Zenetörténeti Intézete. 139–160.

2004 Hitelesség és kultúra. In: Janikovics József, Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai*. I. kötet. Budapest: Nemzetközi magyarságtudományi Társaság. 411–420.

FELFÖLDI László – GOMBOS András

2006 *A népművészet táncos mesterei*. Budapest: Hagyományok Háza.

FÜLÖP Hajnalka

2014 Autentikus paraszti öltözetek néptáncosok ruhatárában. *Korall* 15. évf. 55. sz. 101–122.

HANKISS Elemér

2005 *Az ezerarcú én*. Budapest: Osiris Kiadó.

KACSIK Zoltán

2012 Szubkultúra-kutatás és rajongókutatás: kapcsolatok és lehetséges szinergiák. In: Guld Ádám – Havasréti József (szerk.): *Zenei szubkultúrák médiareprezentációja: Stílusok, színterek, identitáspolitikák*. Budapest – Pécs: Gondolat Kiadó. 11–23.

KALLA ZSUSZA

1994 Előszó. In: Kalla Zsuzsa (szerk.): *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum. 7–8.

KESZEG Vilmos

2015 Népi specialisták. Elérhető: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=96>, (Utolsó letöltés: 2015. március 29.)

KÖNCZEI Csongor

2009 *Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások egy mezőégi cigánymuzsikus családnál*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekből 25/2009. Kolozsvár: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.

LÖFFLER Tibor

2010 *Hatalom – autoritás – legitimitás. Elméletek és elméletkritika*. Szeged: JATEPress.

MARTIN György

2004 *Mátyás István 'Mundruc' Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata*. Budapest: Planétás Kiadó.

MOLNÁR Péter

2010 A táncház mítosza és valósága: amit a 21. század néprajzosa Széken talál. In: *Folkszemle*. Elérhető: [http://folkradio.hu/folkszemle/molnarpeter\\_tanchazmitosz/index.php](http://folkradio.hu/folkszemle/molnarpeter_tanchazmitosz/index.php), (Utolsó letöltés: 2016. december 15.)

MUNK Veronika

2009 Sztárság, elméletben. *Médiakutató* 2009 tavasz. Elérhető: [http://www.mediakutato.hu/cikk/2009\\_01\\_tavasz/01\\_sztarsag\\_elmeletben](http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_01_tavasz/01_sztarsag_elmeletben), (Utolsó letöltés: 2016. február 28.)

NAHACHEWSKY, Andriy

2011 *Ukrainian dance: a cross-cultural approach*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company Publishing.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

2015 Az életutak megismerésének forrásai. In: Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar Néprajz* VIII. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 762–771.

PESOVÁR Ferenc

1981 Tánccélet és táncos szokások. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz* VI. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 195–198.

POVEDÁK István

2011 *Álhősök, hamis istenek?* Szeged: Gerhardus Kiadó.

PUSZTAI Bertalan

2007 Autentikusság, rivalizálás, „márkázás”. Megalkotott hagyományok használata a turizmusban. In: Wilhelm Gábor (szerk.): *Hagyomány és eredetiség*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 226-239.

2011 Paradigmaváltások a kultúrakutatás autentikusság értelmezésében. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Színre vitt helyek: Tanulmányok*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 18-32.

2013 A turista jóllét forrása. Találkozás az autentikus látnivalóval vagy igazi önmagunkkal. In: Michalkó Gábor – Rátz Tamara (szerk.): *Jó(l)lét és turizmus: utazók, termékek és desztinációk a boldogság és a boldogulás kontextusában*. Székesfehérvár – Budapest: Kodolányi János Főiskola, Romániai Magyar Néptánc Egyesület. 13-21.

RONSTRÖM, Owe

1989 The Dance event: A terminological and methodological discussion of the concept. In: *The Dance Event: A complex Cultural Phenomenon*. Copenhagen: ICTM Study Group on Ethnochoreology, 21–29.

SZABÓ Zoltán

2006 „Elindultam hosszú útra...” Egy társadalmi csoport utazásai a 20. század utolsó három évtizedében. In: Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Budapest: Hagyományok Háza. 161-182.

SZÉKELY Anna

2015 Az autentikusság és hitelesség kérdésének vizsgálata három magyarországi néptáncverseny kapcsán. In: Simon András (szerk.): *DiákKörKép 2. Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből*. Szeged: Solymossy Sándor Közhasznú Egyesület – SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 26–46.

SZÖNYI Vivien

2014 A magyarországi táncházmozgalom hatása egy moldvai csángó település tánckulturájára. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján: válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. 295–309.

TAKÁTS József

2005 A kultusz kutatás és az új elméletek. Elérhető: <http://www.holmi.org/2002/12/takats-jozsef-a-kultusz-kutatatas-es-az-uj-elmeletek>, (Utolsó letöltés: 2016. december 10.)



VARGA Sándor

2010 Belső-mezőségi példák a táncosok és zenészek közötti kapcsolatra. *Folkszemle*. Elérhető: [http://folkradio.hu/folkszemle/varga\\_tancoszeneszkapcsolat/index.php](http://folkradio.hu/folkszemle/varga_tancoszeneszkapcsolat/index.php) (Utolsó letöltés: 2016. január 9.)

2014 A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára. In: Könczei Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és tánctudomány az ezredfordulón II.* Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 105–128.

VÖRÖS Gabriella

2005 A szakrális, a nemzeti közösség és az egzotikum élménye. A magyarországiak részvételének motivációiról a csíksomlyói pünkösdi búcsúban. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók.* Budapest–Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 69–84.

## INTERNETES FORRÁSOK

A Csángó Fesztivál célja, feladata, küldetése. Elérhető: <http://www.csangofesztival.eu/node/68>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

A Mezőség Tinnyén meg a csávásiak, Elérhető: <https://www.facebook.com/events/1616580688667252/>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Auróra Farsangi Bál a Csángálló Zenekar és Erdőfü. Elérhető: [http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi\\_bal](http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi_bal), (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Feketető – Negreni - 2006. Elérhető: <http://www.poli.hu/~szucst/fekto1.htm>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Fonó Budai Zeneház. Elérhető: <http://www.fono.hu/hu/2016.06.08.fono-szerda>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Néptánc táborok. 2013. Elérhető: [http://www.neptanc.ro/category/27-neptanc\\_taborok/](http://www.neptanc.ro/category/27-neptanc_taborok/), (Utolsó letöltés: 2016. november. 7)

Néptáncosok Kellékboltja. Elérhető: <http://neptanckellek.hu/about-us.html>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Országos Táncházatalálkozó és Kirakodóvásár. Elérhető: <http://tanchaztalalkozo.hu/hun/index.php>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Online Kérdőív, Néptánc táborok 2014. Kérdőív. Készítette: Székely Anna. Elérhető: <https://docs.google.com/forms/d/13hmMt283A8LirG-4NbAPWmfgCBJxJezt6E9QJQYSbSA/viewform>, (Utolsó letöltés: 2016. január 28.)  
Oxford Dictionaries. Oxford University. 2014. Elérhető: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/authentic?q=authentic>, (Utolsó letöltés: 2014. november 20.)

Gáspár Győző. WIKIPÉDIA 2016. Elérhető: [https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%A1sp%C3%A1r\\_Gy%C5%91z%C5%91](https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%A1sp%C3%A1r_Gy%C5%91z%C5%91) (Utolsó letöltés: 2016. március 4.)



Mezőségi énekesek népdaloktatás után (2015)



Visai adatközlők táncbemutatója a választói tánc táborban (2015)





